

אונקלוס

שלט שמות כא משפטים

כא א ואלה המשפטים אשר תשים

לקט בדין

רש"י

א כל מקום אין פירושו בכל מקום, כי רוצה לרובא בין חיצת אלה ובין ואלה לא באו לא לפסול ולא להוסיף, ולא אמרו רז"ל ולא דרשו בהם שום דבר מפני שגנרן החיצה לגופו ואינו מיותר, כגון, אלה מסעי בני, שאחר שחנו בערבות מואב ונאמרו כל מסעותם אמר הכתוב אלה הם המסעות מתחילה ועד סוף שעשו בני, ואין כאן שום שינוי או יתור לדרוש, או אלה הדברים אשר דיבר משה וכו', אמר

א ואלה המשפטים. כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים, ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני (מכילת), ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מוצת, לומר לך שהשים סנהדרין אלל המקדש* (שם): אשר תשים לפנייהם. אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על שינוי נטחאות המוצה.

שעד כאן היה אומר להם מה שנלטה מהקב"ה משך היותם במדבר, אבל אלה הדברים הם מה שאמר להם דרך מוסר וחזרה בערבות מואב, וכן הוא בחיצת, ואלה, כגון ואלה הנגדים אשר יעשו (כ"ח ד'), לפי שאמר דרך כלל שיעשו נגדי כהונה לשם ולתפארת חזר לפרט ואלה הם מה שאמרתי לעשות, וז"ל וז"ל או אינו אומר כלום אלא הוא ככל הוא"אין שבתורה המקשרים דבר לדבר כסדר, משא"כ במה שלפניו וכן כל כיוצא בזה שחיצת אלה מיותר הוא, וכי יש משפטים אחרים שלא תשים לפנייהם, ולמה להקדמה הזאת, יאמר שהשים לפנייהם משפטים כי תקנה וכו', ודאי שצ"ל לומר דבר, לזה אם היא בלא וז"ל בא למעט ולפסול דברים שיצאו מדברים שהיו עד כאן, או להפך פוסל ומיעט מה שהיה עד עתה, ואם הוא זוא"ל בא הדרכה לקשר ולהוסיף ב' הענינים זה לזה ולרבות בהם דבר שלא היה נשמע בלא זה (רא"ם), ופי' חיצת "את" כאן ברש"י כמו כלאפי את העיר מן העיר הפוכו של "על" כלומר אילו היה כתוב אלה היה פוסל ומפריד פרשה זו מן הראשונים (רע"מ): ב) והגם שכל התורה ניתנה מסיני ואפילו אותן שנכתב בהו אהל מועד או ערבות מואב, ובפרט רש"י שצירף ליה בריש פרשת בהר כר' עקיבא שאפילו פרטי ודקדוקי כל המלות נאמרו בסיני, אעפ"כ זריכין אנו ללימוד זה שקד"א שהדינים במרה ניתנו ולא בסיני, לזה בא להשמיענו שרק ראשי פרקים נטווו במרה, אבל דינים שזפרשה זו מסיני באו כמו העשרת הדברות (מ"ל), ולפי"ז קשה, אם חיצת ואלה קושר את הפרשה לעשרת הדברות למה הפסיק ביניהם בפי' המוצת (רא"ם), ויותר קשה שפי' מוצת התחיל בה ויאמר ה' אל משה א"כ היתה שם הפסקה וקריאה למשה כמו בכל דיבור ואמירה, וכאן היא רק הפסקה בלא אמירה וקריאה, ועוד שלא אמר אשר תשים לפני בני, אלא לפנייהם וקאי על מה שאמר בפי' מוצת כה תאמר לבני ישראל, א"כ אדרבה סומכו ומקשרו לפי' המוצת ולא לעשרת הדברות, וזה מה שאמר רש"י "ולמה" זוא"ל פי' א"כ למה נסמכה (ג"א), או אפשר שיעלה על דעתך לומר שהמשפטים ודינים כולם דברי קבלה הם ואין צריך לזה דעת עליון, אלא סנהדרי דור ודור ישפטו לפי שכלם, ולא נאמרו מסיני אלא פרטים אחדים, לזה צריך לימוד יותר מכל התורה, שכולם ממקום קדוש ממקור עליון באו, ולסבירא זו אפשר לומר שמפני זה סמך רש"י לכאן ולמה נסמכה וכו' לומר שגם דבר זה טעמו הוא להיות הסנהדרין אלל המוצת שעבודת הסנהדרין הוא ממש כמו עבודת המוצת, הגם שהם דיני ממונות בין אדם לחבירו (מהרי"א), גם נוכל לומר שהמשפטים נאמרו למשה תיכף אחר עשרת הדברות קודם רדתו מן ההר, ופרשת ויקחו לי תרומה וכל התורה נאמרה לו במו' יום ששהה שם לקבל הלוחות (רע"מ), וזרמב"ן הק' נותן טעם, לפי שהמשפטים גמר וסיים וציאורים על לא תרצה לה תגוב לא תחמוד, וענין עבד ואמה על חכבי ה' וכו' מביט בעדים, ומכה ומקלל הוריו פרטים על כד את אבך וכו': ג) פי' בכל מקום שהמוצת שם צריך להיות אללו סנהדרין, אבל לא להפך שאלל הסנהדרין תשים מוצת, וזה מתורץ למה לא סמך משפטים לעשרת הדברות ואח"כ יסמוך לה פי' מוצת

אור החיים

א. ואלה המשפטים. צריך לדעת טעם מסיני רצי עקיבא אומר ואלה יכול שונין ולא אומר ואלה" וכו' נחלקו יודעים תלמוד לומר ואלה וגו' ערכן לפנייהם במכילתא רבי ישמעאל ורבי עקיבא רבי ישמעאל כשולחן הערוך) עד כאן. והנה לרבי ישמעאל אומר לומר לך מה עליונים) מסיני אף תחתונים שמפרש ואלה שצ"ל לומר שנאמרו בסיני בהכרח

אור בדין

א) פירוש על ידי הוא"ל נלמד עליון מתחתון. מה המשפטים כשולחן ערוך שנאמר תשים

לפרש שטעם שם על פרטי מזהו ז רבי אמר רבי (קט"ז:) שכל ופרטיהם צארה המשפטים בכלל דבר זה. ולרבי צרייתא השנוי כלליותיהם ופרט המשפטים שצ"ל להשמיענו זה וז לדברי רש"י ש ובפרשת בהר כ שמיטה נאמרו החורה כולה וכ לו לפרש כאן ראשון מה שצ"ל כשולחן הערוך ו שקדמו להס"ד. רבי ישמעאל ובצרכים"י, אין ד דיבר ה' יותר ישמעאל אומר לדבריו ומכל שם עליונים מסיני ובצרכים, ודצרכי הקושיא שהקשי

לפניהם, אף עליונים שקרובים יותר לפשט לדוד שדעת רש"י ל קושייתו, שיכול רש"י שנאמרה בקולות, וא שמיטה יוצא מכלל לומר שגם במשפטי במעמד כל ישראל, ו המחבר את הרא"ם, קבלת הדברות, עכ" מעמד כל ישראל, מן חזן ממה

ואלה המשפטים אשר גמיר אפנייהם קיום המשפטים ואיננו הגורב אינן החזקת היולם

לפניהם: כי תקנה עבד עברי ישש = ארי תזון עבדא בר ישראל

לקט בהיר

רש"י

(סה"ד): ד זה לשון המכילתא: רבי עקיבא אומר ואלה המשפטים למה נאמר לפי שהוא אומר דבר אל בני ישראל ואלהם חת, מנין שנה ושלש ורבע עד שילמדו (פי' עד שיקבלו) ת"ל (דברים ל"א) ולמדה את בני, יכול למדין ולא שוין (פי' ישמעו ולא יחזרו צפיהם מה ששמעו) ת"ל שמה צפיהם, יכול שוין ולא יודעין (פי' הגם שאמרו צפיהם אבל לא ידעו ולא יבינו עמקות הדבר וטעמו) ת"ל ואלה המשפטים וגו' ערכן לפנייהם כשלתן ערוך (פי' מדלא אמר תשים להם אלא לפנייהם כענין שנאמר אתה הראת לדעת מלשון ראייה שהיא לפניך) עכ"ל: (ה) מדכתיב לפנייהם ולא כתיב תשים להם (רמב"ן), ופי' רש"י בגיטין לפנייהם קאי אשנעיים וקניסי שעלו עמו להר קודם מתן תורה דכתיב (לקמן כ"ד) ואל

דעתך לומר חשנה להם הפרק וההלכה צ' או ג' פעמים עד שחכא סדורה צפיהם כמשנחה ואינו מערירי עלמיו להציונים טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפנייהם" כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם (מכיל' - עירובין כ"ד): לפנייהם. ולא לפני נכרים*^ה, ואפילו ידעת דזין אחד שהם דזין אחת כדיני ישראל" אל תציאם בערכאות שלהם (מכיל' - גיטין פ"ה), שהמציא דיני ישראל לפני נכרים* מחלל את השם ומייקר שם העובד כוכבים להשכיחם*, שנאמר (דבר ל"ב ל"א) כי לא כלורנו לורם ואויבנו פלילים" (חגיג'), כשאויבנו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם: (ב) כי תקנה עבד עברי.

ש"י גוים - עייב - גוים - עייב - להשיבם - להשיבה - להשיבחה.

משה אמר עלה וגו' עכ"ל, כלומר דייני ישראלים מוסמכים ממהר רבינו, ואין שליחותיהם קעבדין כשקבלו עליהם צ' הדין, ופשוט שלא דוקא גוי אלא כל דין שלא למד חו"מ וזודה מלבו חוקים ומשפטים (חוץ מדרך פשרה) וזכרנו לכוף אנשים, וזכרנו על פי משפטי האלה"ע ואפי' הוא יהודי שומר תורה ומצוות, ואדרבה החילול השם יותר גדול, ויש צו גול והרמת יד בתורה משה וכו' (חזון איש ח"מ כ"ו), והגם שכבר דרשו מתיבת לפנייהם כשלתן ערוך, אין קושיא, שאין מצינו לפנייהם אומר דוקא דרוש זה או דרוש זה, ושקול הוא, מדלא אמר הכתוב בפירוש כונתו דרשין תרווייהו (רא"ם): (ו) שאל"כ הרי גול גמור הוא להוציא מחצרו ממון שלא כדין ואין צריך הכתוב לאומרו (רא"ם): (ז) פי' דיינים שלנו,

אור החיים

אם לא ידע שאסור לאכול טריפה הרי הוא אוכלה וכן הדם וחלב, ובמצוות עשה פסח מנה ומרור שציתת ימים המקודשים הן אלה יתחייב לדעתם, ויש צחינה אחרת כמו שהאמר דיני טוען ונטען הלכות קידוש החודש הלכות קרבנות וכדומה, האמת כי חובת ידיעת החורה לכל איש ישראל אבל לא יגרע מזדיק עינו אם יחסר ידיעתם כל שיש בישראל גדולים שיטענו ויקדשו ויורו משפטים לישראל, ונתחכם ה' לומר כאן אשר תשים לפנייהם לומר כי דינים אלו יתחייבו צמיעתם כל איש ישראל שזולת זה אין הקונה מכיר בשעת הקנין" לדעת את אשר יקנה, וגם אין הנקנה יודע כי ה' שחררו אחר שש שנים לחצוה התוצע, וגם השופטים לא ידעו כל קונה עבד להודיעו כי חייב לשלחו, לזה אמר אשר תשים לפנייהם כי

משפט זה הוא מהמשפטים אשר צריכין לשים לפני כולם, ולזה תמלא שדיבר הכתוב בדרך נוכח כי תקנה וגו' כי יודיע הדבר לכל קונה. עוד יראה להסביר המלה שתתקבל לכל, ולזה אמר אשר תשים לפנייהם פירוש הגם כי דבר זה יש צו חסרון הרגון שהקונה עבדו ימחר לשלחו אחר ו' שנים תשים הדברים לפנייהם כי מלואו ז' לזכות כל אחד מהם היא כשיהיה עבד לא יעבדו צו לעולם וזוה יתראה בדבר, כי כל אחד יעריך הדבר שהוא לזכותו ללד כי כל עברי הנמכר אינו אלא ללד דוחקו או גנב ומכרוהו צית דין וזה יסוצבו העוני וצלותו מלצ כולם עשירים היו ואין זה אלא לדבר המתגלגל וכל אחד ישם לפניו" שאליו נוגע החסד דלמא יתגלגל עליו הגלגל וזה זכות הוא לו:

ב. כי תקנה עבד עברי" אולי שיכין לומר שאם

אור בהיר

יא) שאינו קונה אוחו למימות. יב) זה פירוש אשר תשים לפנייהם. יג) למה הלצת הדבר בקנין, ולא אמר תשים עבד עברי

שנת שנין יפ
עבד שהוא כ
עבד כנעני כ
שנים יעבדו,
אוחם, בלקור
בשש תלמוד
העברי, לא א
מיד צית דין
אם אין לו ונו
מפני דחקו,
כשהוא אומר
לך, הרי מוכ
מקיים כי ת
שינוי נוסחאות י
דלמא לא כן ה
עבד, כלומר עו
מלך ישראל, ומ
גמור, אבל בלק
הרא"ם היאך י
במצות ושייך ב
קרבנו נגאל קו
אחיק הוא היו
הוא מאחיק ה
להקשות, א"כ
כה נתן הכתוב
יהיה לפניו
העברי, וזה
תקדים לקנו
צו עד עולו
אשלחנו. וטע
שם עבדות כ
רמז כי שם י
שש שנים וגו', ו
לכנעני נראה לי
באופן שלריך לנ
אמר עבד ישרא
עבדות. ט

שֶׁתָּ שָׁנַיִן יִפְתָּח וּבְשִׁבְעֵתָּא יִפּוֹק שָׁנַיִם יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יֵצֵא לְחַפְשֵׁי

רש"י

לקט בהיר

עבד שהוא עברי^י, או אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא חומר שש שנים ועבוד, ומה אני מקיים (ויק' כ"ה מ"ו) והתחלתי את אוחס, בלקוח מן הכנעני*, אבל בלקוח מישראל יאל בשש תלמוד לומר (דבר' ע"ו י"ט) כי ימכר לך אחיך העברי, לא אמרתי אלא בלחך (מכילת): **כי תקנה**. ^ט מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו, כמו שנאמר (כ"ג ז') אם אין לו ונמכר בגנבתו, או אינו אלא במוכר עלמו מפני דחקו, אבל מכרוהו בית דין לא יאל בשש, כשהוא אומר (ויק' כ"ה ל"ט) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך, הרי מוכר עלמו מפני דחקו אמור, ומה אני מקיים כי תקנה בגמכר בבית דין (סס): **לחפשי**.

שינוי נוסחאות - הנוי

ופירש"י שם שהיה להם לגוים לשום לב ולהזיז שהקב"ה מכרנו להם, שהלא מודים הם כי לא כלורינו אורם פי' שאינו דומה ע"ו שלהם לזורינו ז"ה ואעפ"כ הם דיינים עלינו, משמע מזה שאם היה חו"ש אורם לזורינו לא היה דבר פלא שהם דיינים אוחנו, הרי כששהם הדיינים עלינו זה עליו ושנה לע"ו שלהם לדמותו לזורינו: (ח) פי' אל מטעה לומר שהמדובר כאן מעבד כנעני מאחר שהכתוב אומר כי תקנה וקנייה שייך בעבד נכרי שהוצא מארץ נכריה, גם מאומרו כי תקנה "עבד" הרי שכבר הוא עבד, (והכתוב אומר "עבד" משום דרוש אחר שבמילתא - ב"ב) לזה אמר שלא כן הוא, שהרי כתיב עברי, א"כ בהכרח להוסיף עליו תיבת "שהוא", ותיבת עברי הוא שם תואר, ונקרא עבד על שם סופו שאחר הקנייה הרי הוא עבד, ומקשה רש"י

למה לא כן הוא, אלא נאשר הכתוב כפשוטו שקנית אדם שהוא כבר עבד, ותיבת עברי אינו שם תואר אלא מקושר לתיבת עבד, כלומר עבד של עברי, כי תיבת עבד אינה נשמנה בין שהוא סמוכה בין לא, כמו לךך גפן, וכמו עבד אברהם אנכי, או מלך ישראל, ומה שאמר הכתוב במקום אחר שאינו יולא עולמית הוא אם תקנה אותו מנכרי, והסבירא כן נחמת שהוא גוי גמור, אבל בלקוח מישראל שכבר נימול וטבל לשם עבדות ותייב במצות כמו אשה ישראלית זה יולא בשש, (ובזה מיושב קושיית הרא"ש היאך סליק אדעתין לומר כן, הלא נרעע בשביל ששמע על הר סיני וכו') וזה דוקא בישראל, ואין קושיא, שמהייב במצות ושייך בו ששמע על הר סיני כמו שאר גרים - ב"ב) וישראל גמור אין צריך לעבד שש, אלא אם חשיג ידו או יד קרובו נגאל קודם שש, או אם גניבתו אין מגיע לשכר שש שנים יולא קודם שש ת"ל "אחיך" העברי, ובה אין לטעות שדוקא אחיך הוא היולא בשש, ובמילתא מסיק שלמדין מג"ש שגם עברי דכאן הוא בעלמו עברי: (ט) א"כ שהוכחנו שהמדובר הוא מאחיך העברי חורה קושיא לדוכתיה מה זה כי תקנה (ולזה הפך רש"י הסדר), ומיךך שקנית אותו מצ"ד, וחור להקשות, א"כ שיש ז' מיני עבד עברי, נאמר שפי' כי תקנה שקנית אותו מעלמו כלומר שמכר הוא את עלמו, ולאדם כשר כזה נתן הכתוב מעלה זו שילא בשש, אבל גנב יהיה דינו כעבד כנעני לעולם בו תעבדו ת"ל ז' פירשיות בעבד עברי, א"כ

אור החיים

מטעם כי לה' הם עבדים ויאל מתחת ידו בשנה הז'. עוד ירמוז שלא בא לידי מדה זו עד שעבר על התורה ומצות, ומכוון לדבריהם ז"ל (מכילתא) כי במכרוהו בית דין בגניבתו הכתוב מדבר, וגם במוכר עלמו מחמת דוחקו שמנינו שאמר הכתוב (דברים ע"ו י"ג) כי ימכר לך אחיך העברי^י, גם הוא לא בא לידי זו עד שכבר קדמו לו עבירות,

אור בהיר

שש שנים וגו', בשלמא מה שאמר וכי ימכור איש את בנו, בא להודיע שציד האב למכור בנו הקטנה. ומה שדרש לקנות עברי קודם לכנעני נראה לי שזה דוקא כששנים דמיים דהיינו שהעברי בול מאחר שילא בשש, אלא שטירחה היא לחזור ולקנות עבד בכל פעם, אבל באופן שצריך לבזבז בעברי, פשוט אלני שמוך המחבר ז"ל על השו"ע ח"מ קע"ה סמ"א שהכל לפי ראות עיני הדיין. (יד) ולא אמר עבד ישראל. שהוא שם מעולה ומשובת, משא"כ עברי, ובדרך הב' הוא מלשון כלל עובר, ובדרך הב' הוא עבריין, כלומר עושה עבירות. (פ) הרי שקראו עברי הגם שלא גנב. והגם שפירוש כי "ימכר" לך ע"ו אחרים דהיינו צני"ד כן הוא בגמ' וגם ברש"י שם

שךאף
או ג'
ואינו
לכך
ומוכן
ולא
ז' דנין
שלהם
ז' רים*
וכזים
עלורנו
ש זהו
קברי.
הם ז'
לחוף
בו גזל
תיבת
(ו)
שנו,
לפני
ז' כי
ירצה
אשר
הסרון
שנים
אחד
ובזה
זכותו
ז' גנב
מצב
ל וכל
הגלגל
שם
עברי

תנחום: א-ב-ג-ד-ה-ו-ז-ח-ט-י-יא-יב-יג-יד-טו-טז-יז-יח-יט-כ-כא-כב-כג-כד-כה-כו-כז-כח-כט-ל

לקח בהיר

רש"י

בהכרת אחד לגנב ואחד לעני, ואחר כל זאת אין כאן יתור כמחזיקים וידענו שכל עברי יולא בשש (ואם סגר וקבל ומכר עלמו ליתר משש פלוגמא בגמי קדושין י"ד): ולא קודם וכל כעני עובד לעולם: (י) חביה זו נריך תיקון, ממ"נ אם הוא שם מואר (כן הוא דעת האונקלוס ז"ל וקלם מפרשים) כמו ועבד חפשי מאדוניו א"כ הלמ"ד נוסף ואין לו שחר, ואם הוא שם דבר כמו חופש וסירות ודרור א"כ היו"ד מיותר, וסברת רבינו (וכן הוא דעת ראב"ע ז"ל) לבחור בדרך השני, לפי שחביה ילא מורה שילא ממעמד זה למעמד זה ממקום למקום מעצדות לחירות, ומלניו יו"ד נוסף, כמו רבתי עם, שרתי במדינות ורבים כזה (רא"ם): (יא) כמו (משלי ט' ג') על גפי מרומי קרת שפירושו על כנפו וגובהו של עיר, וכן בגמי חולין מ"ו עד צין אגפים, ודרך בני אדם לומר שגא בלבשו, כלומר לא הביא עמו שום דבר אלא את עלמו בלבשו (רא"ם): (יב) ופי' הכתוב, אם בגפנו ילא פנוי בלא שום אשה לא ישראלית ולא שפחה, בגפו ילא ילאר בגפו בלא שום אשה עד ילאחו, ופשוט שאין הכתוב אוסר עליו לישא אשה בתוך ימי עצמותו אם יסכים אדוניו, גם אי אפשר שגא לומר שיעזוב שם אשתו השפחה, שהלא הכתוב אומר זאת בפירוש האשה וילדיה מהיה לאדוניה, גם לא בא הכתוב להשמיענו הדיוק שאם בא באשה ישראלית תלא עמו ועד עתה היה חייב האדון צמוזמותיה, שהרי על זה אמר הכתוב וילאה אשתו עמו כדלקמן,

אור החיים

וכמאמר רבי חמי (שבת נ"ה). אין יסורין בלא עון. עוד דקדק לומר כי תקנה עבד עברי ולא אמר עברי עבדי, לרמוז כי קודם שתקנהו עבד הוא, וכאומרת ז"ל (מכילתא) כי צמוכרים אוחו בית דין הכתוב מדבר וכבר נחייב מהשמים. וצוה לא קשיא למה הולך לומר חביה עבדי" שצוה ילא לנו לעשות עבד של עברי (מכילתא) עוד שהולך לפרש פסוק אחר תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי. עוד נראה כי טעם שהולך לומר עבד לתת טעם למה שצוה שש שנים לזה הקדים לומר כי זה שאחה קונה כבר הוא עבד על דרך שאמר (ויקרא כ"ה ג"ה) כי לי בני ישראל עבדים: ש"ש שנים יעבוד. טעם אומרנו כן" לדרוש שעל כל פנים יעבוד שש ואפילו ברח"ט. ואומרנו יעבוד ולא פירש יעבדך נחמין לרבות שיעבוד גם צמות הקונה לצנו:

אור החיים

ובשביעית וגו'. פירוש ולפעמים יעבוד גם בשביעית כשימכר באמלע שנה עולם לתשלום שנה שנמכר בה כדי שיהיו שש שנים שלמים מיום ליום. עוד יראה כי יעבוד גם בשביעית פירוש שביעית לשנים"ט" אס הפגע בתוך שש שניו. שוב מלאחי דיוק זה בדברי רמב"ם בפירוש המשנה (קידושין פ"א מ"ב):

ג. אם בגפו ילא וגו'. רבותיו ז"ל בקידושין (כ'). אמרו יחידי נכנס יחידי יולא מכאן שאין רבו רשאי למסור לו שפחה כעניית אלא אם הוא נשוי. ונראה כי הוקשה להם"ט יחור הכתוב למה הולך לומר כן ממה נפשך אם לומר כי דוקא כשיכנס בגפו הוא שילא בגפו אצל כשיכנס עם אשתו לא ילא בגפו פשיטא כי מי הכניסה שרריך לומר כן, ותמלא שדקדקו ז"ל (קדושין כ"ב). צמאמר וילאה אשתו כי לא היה נריך לאומרה ופירשזה

אור בהיר

וכן נראה דעת רבינו המחבר ז"ל עיי"ש, עם כל זאת יש ראי' משש שנקרא עברי גם צמוכר עלמו, שהרי נאמר אללו או העבריה והיא אינה נמכרת בגיביתה. (טז) וכן היה נריך להיות, שאז יהיה משמעו כי תקנה עברי לעבד, אצל בשעה שאחה בא לקנות עדיין אינו עבד. (יז) כי מאומרנו כי תקנה ידענו שהוא עבד. (יח) וכי מצוה הוא לעבוד שש. (יט) שרריך להשלים מה שחיסר אם חזר. (כ) חביה זו מיותרת, שהיה די לומר שש שנים יעבוד וילא, וגם אינו מדוייק, שהרי סוף שש ילא, ולא בשביעית. (כא) כלומר שמיטה. (כב) שלכאורה היאך נרמו בפסוק הלכה זו, הלא גם אם ימן לו רבו שפחה גם אז ילא בגפו.

ייעול בקח אפתא הוא

(קדושין כ'): א ויצאה אש מגוד הכתו שאינו בגפו כ מורה כן שלא תלא, אלא אם (ג"א), ובגמ

לחייב מזון רבו אינו וילדיה תהי לרעה כל ישראלית מ וגו' (י"ב), בגי צמותו שבו מקיש ילא ממש בלא הכשארים: לו אשה ולי שפחה"ט) ש היו לו בני שדייק שהי דבריו נראי נשמע יותר והאמת כי לדרשות אי ואם תאמ שבוסיפו י

כג) אשתו מ והפוכו, ומאג כ"ל. בו ואם כן לא יה לומר כן. ועל זה חירך שדיבר עד עכ

אִם-בַּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצֵא אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ

ייעוד בקהודוהי יפוק אם בעל אתתא הוא ותפוק אתתה עמה:

רש"י

לקט בהיר

(קדושין כ'): אם בעל אשה הוא. ישראלית (מכיל'): ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שהלא, חלה מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות שאינו בגפו כשיאל, חלה בעל אשה כנענית הוא, שעל זה אומר הכתוב האשה וילדיה תהיה לאדוניה (מכיל'), גם לשון הכתוב מורה כן שלא אמר ואם יקח לו אשה, שאז היינו יכולים לומר שאם לקח לו לעצמו שפחה תלא עמו ואם אדוניו נתנה לו לא תלא, חלה אמר אם בעל אשה הוא שפירושו עמה כשהמדובר, כבר בעל אשה הוא מקודש שבה, וזה בהכרח שישראלית היא (ג"א), ובגמ' וכן בפוסקים כולם שגם צריך להיות לו בנים מקודם, ורש"י נקט אשה שמפורש בכתוב וה"ה בנים

אור החיים

לחייב מזון אשתו ובניו(י), ואם על שפחה הנותן לו רבו אינו צריך הרי הוא אומר בסמוך האשה וילדיה תהיה לאדוניה והוא יאל בגפו, חלה ודאי לדרשה בא לומר אם בגפו פירוש בלא אשה ישראלית ממה שגילה בסוף דבריו אם בעל אשה וגו'(י), בגפו יאל פירוש יחיד יאל פירוש ישאר בכמות שהוא יחיד עד ויליתו(י). או על זה הדרך מקיש יליאה להכנסה כשם שכשנכנס נכנס יחיד ממש בלא אשה ובנים בין היואלים עמו בין הנשארים בבית האדון כמו כן בליאתו. ואם הייתה לו אשה ולא היו לו בנים גם כן אין רבו מוסר לו שפחה(י) שאנו קוראים בו בגפו, ואין צריך לומר היו לו בנים ולא הייתה לו אשה. וראיתי להרא"ם שדייק שיהיה לו לומר אם בגפו וגו' כן ילא(י). ואין דבריו נראים כי אדרבה אם היה אומר כן יהיה נשמע יותר שלא יתן לו שפחה וישאר כמות שהוא. והאמת כי טעם שלא אמר כן(י) כי יש לחוש לדרשות אחרים הנשמעים ממנה והמשכיל יבין. ואם תאמר מנין להם לרבותינו ז"ל (שם כ'). שהוסיפו הבנים, והגם כי דברים אלו הלכה הם.

יש לומר כי אם יכנס באשה בלא בנים הרי אני קורא עליו בגפו יאל שלא יתן לו שפחה ויהיו לו בנים ממנה שאז אינו דומה גפו של יליאה לגפו של הכנסה כי אז לא היו לו בנים ועתה יש לו בנים. ואם בשעה שנכנס היתה לו אשה ולא בנים ואחר כך היו לו בנים נכנס בגדר היתר. ואולי כי לזה חלתה החורה הדבר באשה(י) שהיא צריכה להיות בשעת ביאתה לעצדות אבל הבנים הגם שיהיו אחר כך. ואם הייתה לו אשה כשקנאו ומתה משמע שמותר כי לא הקפיד הכתוב חלה על שעת ביאה בגפו יאל. וחולת דבריהם ז"ל הייתי אומר כי הכתוב שלל דין זה מאומרו אם בעל אשה הוא(י) צריך שתהיה אשתו עמו עד שעת יליאה וצוה אני מתיר לך אם אדוניו יתן לו אשה:

אם בעל אשה וגו'(י). פירוש על דרך אומנם ז"ל (מכילתא אחרייתא דר"ש) שאין האדון חייב במזונות אשתו של עבד חלה אם תהיה אשה הראוי לעמוד עמו ולא אשה האסורה לו מאיסורי לאוין, וכנה בדין מסירת שפחה כנענית משמע מהש"ס והוצא בדברי רמב"ם (הל' עבדים פ"ג ה"ד) שכל

אור בהיר

בג) אשתו מכאן ובניו שנאמר ואל מעמך הוא ובניו (ויקרא כ"ה), ודבר זה די להודיע פעם א'. (כד) פירוש שהכתוב אמר דבר והפוכו, ומאחר שאמר בהפוכו בעל אשה, מוכח שפירוש בגפו בלא אשה ישראלית. (כד) היחור מכריח אותנו לדרוש כן כ"ל. (כו) זו מדרשת חז"ל בקדושין, וגם זו נכנס במשמעות בגפו יאל, שהלא כל התכלית בנתינת שפחה לו כדי שתלך ממנו עבדים, ואם כן לא יהיה בגפו יאל כמו בגפו יאל, וכמו שמואר להלכה. (כו) אם כוונת הכתוב לומר שאשתו השפחה תשאר שם, היה לו לומר כן. (כח) זה קושיא לדרכינו, שאם היה אומר "כן יאל" היה יותר משמע שישאר כן כמו שבה, אם כן למה לא אמר כן יאל, ועל זה מירץ וכו'. (כט) באומרו אם בעל אשה הוא, ולא אמר בעל אשה ובנים הוא. (ל) ולא אמר אם באשתו יאל, כשיעור שדעיר עד עתה, ובדבור הסמוך נחיש לבטל שון זה בטוב טעם. (לא) חוץ מה שהקשינו סוף דיבור הסמוך, עוד יש להקשות, שהיה די

עֲשֵׂרְתָּ: אַבְבִּי וְשִׁפְטוּ אֶתְהֶעֱם בְּכַל־עֵת וְרַבְנֵי עֲשׂוּרְתָּא: כב וידונון ית

לקט בהיר

רש"י

(מכילי - תנח' משפ' ו' - סוכה י"ח): (כב) וּשְׁפָטוּ. וידונון (אונק'), לשון לוויי':

(נו) פ"י הגם שמינת שפטו הוא עבר, אבל הוא"ו שבראשו מהפכו על להנא כמשפט הוא"ו, ופירושו יקטו, אבל ושפטו שפסקו כ"ו נשאר המינה עבר והוא"ו הוא רק

אור החיים

שחש יתרו שלא ימלא שיעור המספיק מבחינה הגדולה והיה מסתפק במדרגה קטנה כזכר. וראיתי לתת לב איך זכה יתרו שתכחז על ידו פרשה זו, והן אמר כי הוא כבד משה עבד ה' והנה שכרו שכדו ה', אלא היה ה' יכול עשות לו דרך כבוד אחר לא בדרך זה שיראה חס ושלום כפחות ידיעה בעם ה' עד שבא כהן מדין והשכילם. ונראה כי טעם הדבר הוא להראות ה' את בני ישראל הדור ההוא וכל דור ודור כי יש באומות גדולים בהבנה והשכלה, ולא ולמד מהשכלת יתרו בעלתו ואופן סדר בני אדם אשר בחר כי יש באומות מכירים דברים המאושרים, והכוונה בזה כי לא באה הבחירה בישראל לז' שיש בהם השכלה והכרה יותר מכל האומות, וזה לך האות השכלת יתרו ה' למדה כי לא מרוב חכמת ישראל והשכלתם בחר ה' בהם אלא לחסד עליון ולא הבנת האבות. ויותר יערב לחיך טעם זה למאן דאמר (זכחים קט"ז). יתרו קודם מתן תורה בא כי נתחכם ה' על זה קודם מתן תורה לומר שהגם שיש באומות יותר חכמים מישראל אף על פי כן אותנו הביא ה' אליו ובחר בנו, ועל זה בפרט עלינו לשבח לאשר בחר בנו מלד חסדיו. גם למאן דאמר אחר מתן תורה יש טעם צמה שסדר ביאתו קודם להראות הכוונה הנזכרת" (שזולת זה אין הכוונה הנזכרת נגלית והבן):

בב. בכל עת"ו רמז אפילו בזמן שהוא משה

אור בהיר

הרוממות. (ג) ולא אמר נקיי בלע, או מרוחקי בלע. (ד) פ"י הוא יתרו כיבד את משה עבד הקב"ה ע"כ הקב"ה מכבדו. (ה) פ"י למ"ד קודם מתן תורה בא, נראה הכוונה לדור ההוא גם לדורות הבאים, ולמ"ד אחר מתן תורה בא, הגם שאינו נראה לאותו דור, אבל נראה לדורות הבאים לומדי תורה, ואם לא ישנה אלא יכתבנו במקומו אחר מתן תורה, לא יהיה ניכר הכוונה בכלל. (ו) פשיטא, ומה עסקם חוץ מזה.

עמא ככל ער
יתון קותה וכו'
אנו ויקלון כ
כג אם ית פו
ויפקדה יי ות

זהקל מעליך
(תי"ח) והכבד
לשון הויה: (כו)
בגבורה אם מ
שינוי נוסחאות י"ב
הקיל מעליו בשי
ופירושו שהדבר
מעליו, כי מינה
והקבד אין פירו
מואב פירושו לה
אין פירושו שבז
פירושו שהגם ז

עסוק בקבלה
פנויים ישפוי

זהקל מעל
לך
הדבר הגדול

כג. אם ז
כ
הוא אומר כ
י"ט) איעלך
הדברים, וא
שיטעון כי ו
ואין ממדת ו
ייעף וכי יג

(ז) פשיטא שי
בשס ו

עמא בקל עדן ויהי כל פתגם רב
יתון קותף וכל פתגם זעיר ידונן
אנן ויקלון סגד ויסוכרון עמא:
כג אם ית פתגמא קרין מעבר
ויפקדנה יי ותכור קמיקם ואף כל

והיה כל־הדבר הנדל יביאו אליך
וכל־הדבר הקטן ישפטוהם והקל
מעליך ונשאו אתך: כג אם את־הדבר
הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמך

רשיי

לקט בהיר

והקל מעליך. דבר זה להקל מעליך^(י), והקל כמו
(ח"י"ה) והכבד את לבו, והכות את מואב (מ"ג ג כ"ד),
לשון הוזה: (כג) וצוך אלהים ויכלת עמך. המלך
בגבורה אם מורה אותך^(י) לעשות כך * חוכל עמוד,
שני נוסחאות י. ט.

וא"י החיבור, והכל לפי הענין, כאן דיבר יתרו למשה ואומר
לו שישפטו, ולקמן סיפר הכתוב מעשה שהיה ששפטו
(מ"ד): גז' דברים לימד אותנו כאן, הא' שאינו צוי
שמלוא יתרו למשה שקל מעליו, שא"כ הוא נוכח ונריך
להיות צמי"ו וקל מעליך, גם הענין מכחיש זאת שמשה
הקיל מעליו בשעה שמינה אותם, אבל בשעה שהם ישפטו הם יהיו המקילים לא משה, אלא ודאי הוא לשון נסתר יחיד
ופירושו שהדבר הזה שהם ישפטו קל מעליך, ואח"כ אמר שלא רק פעם אחת יעלו המשא מעליו אלא תמיד יקילו המשא
מעליו, כי תיבה זו אינו פועל עבר או עמיד אלא שם הפעולה, כלומר פעולת דבר זה הוא להקל, ועל זה מביא ראיות שתיבת
והקבד אין פירושו פעם אחד היה כן, שא"כ היה נריך לנקוד והקבד, אלא פירושו תמיד היה מכבד את לבו, וכן והכות את
מואב פירושו להכות ואינו לא עבר ולא עמיד ולא פועל אלא שם דבר שהכאת תמידי נקרא כן: (גח) ופי' וצוך אם נזך, אבל
אין פירושו שדלתי יצוך, כי מהיכן ידע עמידות שיהיה ה', ולמה לא נזהר עד עתה, ועוד אם יזוהו ה' מה צורך בעצמו, אלא
פירושו שהגם שלפי דעמי ענה טובה היא, אבל דעמי רק דעת אנוש ואינו אומר קבלו דעמי, וענתי תיכון רק באופן שגם

אור החיים

עסוק בקבלת חוקי ה' ותורותיו וכדומה אלו הם
פנויים ישפטו בכל עת מה שאין כן יכול עשות
משה:

והקל מעליך ונשאו. פירוש כי מה שאני אומר
לך להקל מעליך לא שלא תשפט אלא
הדבר הגדולי^(י) אלא ונשאו אתך פירוש אתה והם
תהיו במלאכה זו:

כג. אם את הדבר וגו' וצוך וגו'. לריך לדעת
כוונת אומרו וצוך, אם להמלך בגבורה
הוא אומר כבר אמר לו כן פעם אחת דכתיב (פסוק
י"ט) איעלך ויהי אלהים עמך^(י), ומה צורך בכפל
הדברים. ואולי שנתכוון לומר לו חזובה על מה
שיטעון כי סוף כל סוף הוא מונע מעלמו המלות
ואין ממדת הצדיקים להקל מעליהם המלות הגם כי
ייעף וכי יגע כי אדם לעמל יולד (איוב ה') בעמלה

של מלוא, לזה אמר אליו וצוך אלהים וגו' פירוש כי
הנה ידוע הוא עולם הכח אשר יעריך לאיש נביא,
ולא ולמד ממאמרי דניאל (דניאל י') בדבר אליו
מלאך ומזה תשכיל לדברות אליו, ולזה תמלא
שאמרו ז"ל (נדרים ל"ח). אין נבואה שורה אלא על
גבור, והן אמר כי משה זיכך גופו ולא יארע לו
התשות כח, אבל על כל פנים לא יכול להתאזר כל
כך כשיהיה חלש בטבעו. ולזה אמר אליו כי יוקר
במלוא זו שיכולה להתקיים על ידי אחרים כדי
שיקיים מלות הנבואה שאינה יכולה להתקיים על
ידי זולתו, והוא אומרו אם את וגו' וצוך אלהים
פירוש כאשר יצוך אלהים המלות אשר הוא מצוך
בהודעת התורה והמלות חוכל עמוד בהם פירוש
יהיה כך כח לעמוד בהם^(י). ואולי כי דקדק לומר
לשון עמידה לומר כי יהיה בו כח לקבל הנבואה

אור בהיר

גז) פשיטא שינשאו אמו, ומה גם אמר שהקל מעליך. (גח) ואם אין דבר גדול מלך לדרך ומפטור. (גט) ופירוש רשיי
בשם המכילמא, בענה זו. (ס) פירוש אם דבר מלאך מייגע, כל שכן דברות ה'. (סא) פירוש לקבל אותם.

מסורת המדרש
משל למטרונה וכו'
פר"כ פי"ב (בחודש)
קנ. יל"ש משלי התקמב.

על הראשונים ומי היו אלו שכתב למעלה (עי' שם א, מד)
כל הפקדים אשר פקד משה ואהרן מה הראשונים היו
צדיקים אף אלו צדיקים אף פאן 'ואלה המשפטים'
מוסיף על הראשונים מה שכתוב למעלה (שמות טו, כה)
'שם שם לו חק ומשפט'. אדבר אחר 'ואלה המשפטים' →
מה פתיב למעלה מן הפרשה (שם יח, כב) 'ושפטו את העם
בכל עת' ואמר פאן 'ואלה המשפטים' והדברות באמצע
משל למטרונה שהיתה מהלכת הזין מכאן והזין מכאן
והיא באמצע פך התורה דינין מלפניה ודינין מאחריה

בהם "ואלה", שבכך הוא — מוסיף — אותם — על הראשונים — האמורים למעלה מהם, לומר שהם חשובים צדיקים כמו הם, ומי היו אלו שכתב — אותם הכתוב — למעלה, שלהם הוא מדמה את האמורים כאן, משה ואהרן, שכן הפרשה שלמעלה הימנה היא פרשת מפקד בני ישראל אשר פקדו אותם משה ואהרן, וכמו שנאמר למעלה שם (במדבר א, מז): "אלה הפקדים אשר פקד משה ואהרן" (כ"ה ג' דפוס ע"י כאן, "אלה" במקום "כל", וציינו פסוק זה, משם, וכרז"ו), וכמו שהפרשה הזו מוספת והולכת ואומרת איך משה ואהרן מונים את הלויים, וכאמור שם להלן (שם ד, מו): "כל הפקדים אשר פקד משה ואהרן" (וכג"י דפוס ווילנא ויפ"ת), וכלומר, מה הראשונים היו צדיקים, אף אלו צדיקים — הם, כראשונים, ולומר שצדיקים כמשה ואהרן היו נדב ואביהוא (ע"י ורש"י, וראה כן ברש"י עה"ת ויקרא י, ג. בשם ת"כ ויק"ר), או לומר שהם צדיקים ככל פקודי בני ישראל, שזכו לראות בשכינה ביום חנוכת המשכן שמתו בו נדב ואביהוא, וכולם ראו וחיו ושמחו, בצדקתם, והרי הם שניהם בעצם צדיקים ככל אלו (ד"ה, שהרי אין הפסוק "אלה הפקדים" סמוך ממש לזה הנדרש, אלא שעל ישראל הפקודים אומר הכתוב).

אף כאן — דרוש ופרש את מה שכתוב: "ואלה המשפטים אשר תשים לפנים", שאמר הכתוב "ואלה", בתוספת את ו' החיבור, שבכך — מוסיף — הכתוב את הדברים האמורים כאן — על הראשונים — על עניני משפט הכתובים כבר בתורה, והוא — מה שכתוב למעלה — לעיל בפרשת היות ישראל במרה, אחרי שעברו את ים סוף ובטרם כואם לסיני: "שם שם לו חוק ומשפט", וכדברי האומר שכתוב זה בא לומר כי "המשפטים במרה נאמרו" (מכילתא כאן, א. ובסנהדרין נ"ו, ועיי"ש ברש"י).

דבר אחר: "ואלה המשפטים", ודרוש פסוק זה בטעם סמיכותו אל הפרשיות שלפניו, ואמור: מה כתיב למעלה מן הפרשה — הזו, ועוד לפני הפרשה הקודמת את פרשתנו זו, שיתרו יעץ למשה את עצתו במינוי הדיינים לישראל, ואמר לו: "ושפטו את העם בכל עת" (ועי' ע"י), וקבע הכתוב פרשת יתרו זו קודמת וסמוכה לפרשת מתן עשרת הדברות (עי' יפ"ת), ואמר — הכתוב — כאן, בסמוך ואחרי מתן עשרת הדברות: "ואלה המשפטים", הרי משפטים מכאן ומשפטים מכאן — והדברות באמצע, משל, למטרונה — גבירה, אשת מלכים נכבדה — שהיתה מהלכת — ברחוב העיר, יושבת במרכבתה הנכבדה (כביל"ש משלי תקמ"א, בשם פסיקתא, ועיי"ש), והולך — הזין — השומר המזויין, נושא כלי זין — מכאן, והזין — השני, מכאן, והיא באמצע, והם

והיא באמצע וכו'
אהלך התורה:
בדרך של עושי
התורה באמצע
שנאמר 'שם שם
'ואלה המשפטים

ד. דבר א'
משה נפשו עלי
והתורה והדינים

שומרים עליה, כך התו
ודינין — כאלה, כח
באמצע, ולומר לך גם
התורה, שהם שומרים
איך התורה משתכחת
התורה אומרת: באי
אני הולכת ומתקיימת
נתיבות משפט", באו
גברת האמורה למעלה
של משפטים, כאמור.
במרה: "שם שם לו
עשות משפט, וכן פרש
למעלה (שם, וכ"ה בפיר
בסמוך ומיד לאחר פו
שמירת הקיום לתורה,
"נתיבה", צרה ועקולה,
ולעשות צדקה ויפ"ת,

ד. דבר אחר:
משפטים לישראל בלש
(ע"י, ועי' יפ"ת), שכן
— על שמו, ואלו
נצטער — משה —
בסבלותם, וכתיב (שם),
חשירה הזאת"י, ובשעז
תשא חטאתם, ואם אין

9

מסורת המדרש
 בדרך של עושי
 צדקה ע"ע דב"ר ח. ה.
 ד. שלשה דברים
 מכילתא בשלח שירתא
 פ"א, במ"ר יב, י.
 תנחומא בשלח י. תשא
 לה, שופטים ה, תניי
 שופטים ד, שו"ט א (כי
 אם בתורת ה'), פס"ד
 פ"ה (כיום השמיני) ב,
 ל"ש שמות קסז, תשא
 צצא, יהושע ב, מלאכי
 תקנה, ראה שבת פט.
 ע"ע מכילתא שם פ"י
 ב"ר פ, י.

והיא באמצע וכן הוא אומר (משלי ה. כ) 'בְּאֶרֶץ צְדָקָה אֶהְלֵךְ' התורה אומרת באיזה נתיב אני מהלכת אהלך בדרך של עושי צדקה (שם שם, שם) 'בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת מְשַׁפְּטֵי' התורה באמצע ודינין מלפניה ודינין מאחריה מלפניה שנאמר 'שם שם לו חק ומשפט' ודינין מאחריה שנאמר 'ואלה המשפטים'.

ד. דבר אחר ואלה המשפטים שלשה דברים נתן משה נפשו עליהם ונקראו על שמו ואלו הן ישראל והתורה והדינים ישראל פמה נצטער עליהם ונקראו על

שומרים עליה, כך התורה, דינין — של משפט שבין אדם לחבירו, כתובים בתורה — מלפניה, ודינין — כאלה, כתובים בתורה — מאחריה, והיא, פרשת מתן תורה עצמה, כתובה — באמצע, ולומר לך גם כן שסדרי דיני משפטי צדק, להציל עשוק מיד עושקו, הם שמירה לקיום כל התורה, שהם שומרים עליה, על קיומה, מלפניה ומלאחריה (רז"ו וע"י), וכן — כשבא הכתוב לומר איך התורה משתכחח — הוא אומר: "באורח צדקה אהלך, בתוך נתיבות משפט", כלומר, התורה אומרת: באיזה נתיב אני מהלכת, אהלך בדרך של עושי צדקה, שבקרב עושי צדקה אני הולכת ומתקיימת ונשמרת תמיד, מדור לדור, שהצדקה היא שמירה ותנאי וסגולה לכן "בתוך נתיבות משפט", באמצע אני הולכת, התורה באמצע ודינין מלפניה ודינין מאחריה, כאותה גברת האמורה למעלה במשל (וכביליש שם), וכמו שפרשת מתן תורה כתובה בתורה בין שתי פרשיות של משפטים, כאמור, מלפניה — שנאמר — בתורה, לפני פרשת מתן תורה, כשהיו ישראל עוד כמרה: "שם שם לו חוק ומשפט", וכנדרש למעלה (בדרשה הקודמת), שעוד כמרה ניתנה מצות עשות משפט, וכן פרשת מינוי דינים שיעץ יתרו, כתובה לפני פרשת מתן תורה, ובסמוך לה, כאמור למעלה (שם), וכ"ה בפירוש ביליש יתרו, סוף רע"ב, וע"י ע"י, ודינין מאחריה — שנאמר — כאן, בסמוך ומיד לאחר פרשת מתן תורה: "ואלה המשפטים", לומר שהצדקה ומשפט הצדק, הם שמירת הקיום לתורה, וקרא הכתוב במשלי לצדקה "אורח" — רחב ישר ובטוח, ולמשפט — "נתיבה", צרה ועקולה, שכן אין להלך במידת הדין ולהקפיד, אלא לוותר ולהכנס לפנים משורת הדין, ולעשות צדקה (ופי"ת, עיי"ש).

ד. דבר אחר: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ומשאומר הקב"ה למשה על לימוד משפטים לישראל בלשון "אשר תשים לפניהם". משתמע שמה כאילו משלו עורכם ושקם לפני ישראל (ע"י, וע"י פי"ת), שכן — שלשה דברים נתן משה — את — נפשו עליהם ונקראו — לכן — על שמו, ואלו הן: ישראל, והתורה, והדינים — שבין אדם לחבירו. "ישראל", כמה נצטער — משה — עליהם, "שנאמר (שמות ב, יא): "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, וכתוב (שם), כאותה פרשה: "ויפן כה וכה ויד את המצרי" (מכילתא, דשירתא, א. פסוק "את השירה הזאת"), ובשעה שחטאו ישראל בעגל נתן נפשם עליהם ואמר לה' (שמות לב, לב): "ועתה אם תשא חטאתם, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (תנחומ' בשלח, ט), ונקראו — לכן — על שמו, באמצע, והם

שם א, מד)
 שונים היו
 המשפטים
 מות טו, כה)
 המשפטים
 זו את העם
 את באמצע
 סגון מפאן
 מאחריה

למעלה מהם,
 מעלה, שלהם
 וקד בני ישראל
 אשר פקד משה
 שהפרשה הזו
 ד, מו): "כל
 אשונים היו
 ואביהוא (ע"י
 בני ישראל,
 החו, בצדקתם,
 וך ממש לזה

ניהם", שאמר
 האמורים כאן
 למעלה —
 שם לו חוק
 א. ובסנהדרין

לפניו, ואמור:
 ה, שיתרו יעץ
 וע"י ע"י, וקבע
 הכתוב —
 המשפטים מכאן
 יתה מהלכת
 ש, והולך —
 באמצע, והם

מסורת המדרש
יא. למקמא עיין ב"ר
עג. ה. ויק"ר ה. ת.

ולאחרים מניח ואינן יודעין לך אתה ולמדמם שנאמר
'ואלה המשפטים'.

76 יא. דבר אחר 'ואלה המשפטים' (שם יט. טז) 'ויהי
ביום השלישי בהית הבקר' בבקר נתנה התורה ובקרב
נתנו המשפטים ה"א הוא דכתיב (איוב ד. כ) 'מבקר לערב
יפתו משל לשנים שירדו למקמא אחד אמן ואחד הדיוט

לך את המשפט, שאתה תלמד משפט לישראל ואתה תדון את ישראל, ולאחרים — אשר —
מניח. — לדיינים בישראל, מסרת לשפוט את העם, ואינן יודעין — אותם דיינים שמינית, כטיב
המשפטים כמון, ואין להם את הד', מדות שעליהן הסכמתי, ועל כן הגם שכבר מינית אותם. — לך
אתה ולמדמם — היטב טעמי המשפט ופרטיה, וכמו שנאמר גם בעצתו של יתרו למשה (שמות יח. ב)
"וזהרת אתהם את החוקים ... ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל ... ושפט את העם בכל עת והיה כל הדבר
הגדול יביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם", וכן עשה משה, שכן אמר להם (דברים שם. יז): "יהדבר
אשר יקשה מכם תקריבו אלי ושמעתינו", אלא שהקב"ה ציוה למשה שעדיין עליו לטרוח וללמד אותם
היטב טעמי המשפטים ופרטיהם בתחילה עד שיהיו מושלמים בכך ככל היכולת, והו' — שנאמר
— כאן: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", לא לימוד בלבד, אלא שימה בפניהם בדיוק
ובשלימות מבלי טעות.

יא. דבר אחר: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", סמך הכתוב פרשה זו לפרשת מתן
תורה, ובתוספת אות ו' החיבור וכן בלשון "אשר תשים לפניהם" שמשמע ממנו שיסדר לפניהם את
המשפטים בכל פרטי סדריהם ודיניהם וחומרי ענשיהם, שכן במתן תורה כתוב: "ויהי ביום השלישי
בהיות הבוקר", הרי כי — בבוקר ניתנה התורה, ובערב, מיד אחרי הצהרים (כבפסחים ב. בתוד"ה
"וכאורי", ושם נח' וברשי"י בדי"ה "בין הערבים"); בו כיום — נתנו המשפטים — האלה, למשה בסניני
מיד ובסמוך למתן תורה, ה"א הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב בדברי איוב על הרשעים:
"מבוקר לערב יוכתו, מבלי משים לנצח יאבדו, הלא נסע יתום בס, ימותו ולא בחכמה" — תמיד הם
מוכים ונשחתיים בגיהנום, מפני שלא שמו על לבם ללכת בדרך טובה אבדו לנצח, והלך מהם היתרון
והחשיבות שהיו בהם, ומתו בלא חכמה, וכנדרש בפסוק זה (בב"ר כו. ו. עיי"ש, ולהלן כאן, בסוף סימן ג):
"ימותו ולא בחכמה" — שמתו — בלא חכמת התורה, לא למדוה ולא עשו משפט, "מבלי משים" —
מפני שלא עשו משפטים שבין אדם לחבירו, כי — ואין "משים" אלא — עשיית — זין, איך מה זאת
אמר — כמאמר הכתוב: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", הרי "שימה" אמורה על משפטים,
ובאין משפטים יש אבדון לנצח, הרי נרמז כאן שבערבו של יום שבו ניתנה חכמת התורה בו ניתנו
המשפטים, ושכן כך חמורה ידיעת ועשיית משפט שבמשך שעה קצרה שמן בוקר עד ערב מבלי שימת
דין יושחתו ויאבדו לנצח מבלי כל יתרון ותכלית וימותו בלי חכמת תורה מפני העדר הדין, והרי לכן,
מיהר הקב"ה מיד לתת משפטים לפני ישראל בסמוך אל מתן תורה, שכן קיום התורה תלוי בעשיית
משפט (וכדלעיל כאן, ג בדרשה האחרונה), משל לשנים שירדו למקמא — לעסק מלאכה, אחד
אומן — וכקי במלאכה לעשייתה כראוי, ואחד הדיוט — חסר ידיעה ונסיון בדבר, ובודאי

מי גרם להדיוט לך
הקדוש ברוך הוא
(דברים לב, מא) ותא
'שפטני ה' כצדקי
התחיל צווח (שם ק
כל כך אימתי עד
מה שנאמר 'מבך
המשפטים' מהו (א
אמר איוב להקדוש
ואמצאהו' 'אערכה
שכור בעט בפלקי

שהאומן הצליח ועשה נש
ללקות, לפי שלא היה י
ומחזיק בדיון — בידו כ
הדין בידו לשפוט עולמו כ
לישראל, ללמדם דרכי ודיני
מדת משפטי ה' עם בראיו ה'
ברואיו, שהרי בתחילה —
לו עומק מדת הדין במשפטי
בדק — עצמו, ונראה צדי
הדין, ונשפט לפני ה', כבקש
עבדך, כי לא יצדק לפניך כ
המשפטים — בכל חומר
שנאמר — בפסוק הנדרש
אל משפטי ה' הערוכים, אפ'
המשפטים אשר תשים לפניו
דבר אחר: "ואלה ה'
שאמר איוב על הרשעים: מו
משפטי ה' יאבדו לנצח, שני
להקב"ה: "מי יתן ידעתי
על לא דבר, ובלא צדקת מט
ולערוך לפניו, טענותיו במשפו
משל לבריון — איש ברי
המאסר, שאסירי המלכות אסו
וגם — רגם — כאבנים —

מסורת המדרש
 ותאחז במשפט ידי
 עיין ויק"ד ד, סוף סי' א.
 ואל תבוא במשפט
 ראה שרי"ט קמג, מי יתן
 ידעתי ואמצאהו להלן
 לא, יב ע"ע פס"ד פמ"ח
 (אחרי מות) ג, יל"ש
 איוב תתקח.

מי גרם להדיוט ללקות לפי שלא היה לו מי שילמדנו כף
 הקדוש פרוץ הוא עמד על הר סיני ומחזיק בדין שנאמר
 (דברים לב, מא) 'ותאחז במשפט ידי' אמר דוד (תהלים ז, ט)
 'שפטיני ה' כצדקי בך ולא היה לו שילמדנו ולקה
 התחיל צווח (שם קמג, ב) 'ואל תבוא במשפט את עבדך'
 כל כף אימתי עד שלא סדר לפניו את המשפטים לקים
 מה שנאמר 'מבוקר לערב יפתו' דבר אחר 'ואלה
 המשפטים' מהו (איוב שם, שם) 'מבלי משים לנצח יאבדו'
 אמר איוב להקדוש פרוץ הוא (שם כג, ג"ד) 'מי יתן ידעתי
 ואמצאהו' 'אערכה לפניו משפט' משל לבריון שהיה
 שכור בעט בפלקי והוציא אפרין רגם איקונין של מלך

שהאומן הצליח ועשה ונשכר וההדיוט קלקל ולקה על כשלונו, ומעתה — מי גרם להדיוט
 ללקות, לפי שלא היה לו מי שילמדנו, כך — בעת מתן תורה, הקב"ה עמד על הר סיני
 ומחזיק בדין — בידו, כמו — שנאמר: "ותאחז במשפט ידי" — תמיד הוא אוחז במדת
 הדין בידו לשפוט עולמו בצדק (ועיי' בויק"ר ד, סוסי' א), ומיד אחר מתן תורה נתן פרשת משפטים
 לישראל, ללמדם דרכי ודיני וסדרי משפטים שבין אדם לחבירו האמורים בפרשה זו, וללמדם עומק
 מדת משפטי ה' עם ברואיו הנרמזים בפרשה זו, כאמור, שצריך אדם ללמוד ולדעת עומק משפטי ה' עם
 ברואיו, שהרי בתחילה — אמר דוד — לפני הקב"ה: "שפטיני ה' כצדקי", שמתוך שלא נודע
 לו עומק מדת הדין במשפטי ה' ראה עצמו כצדיק הראוי להשפט לפני ה' ולצאת זכאי בדינו, כי —
 בדין — עצמו, ונראה צדיק בעיניו, ולא היה לו — מי — שילמדנו — עומק ודקדוק מדת
 הדין, ונשפט לפני ה', כבקשתו — ולקה, ומשלקה — התחיל צווח: "ואל תבא במשפט את
 עבדך, כי לא יצדק לפניך כל חיי" כל כך אימתי — נשפט ולקה, עד שלא סידר לפניו את
 המשפטים — בכל חומר עומקם ודקדוקם, שהקב"ה שופט ומדקדק בהם עם בריותיו, לקיים מה
 שנאמר — בפסוק הנדרש כאן: "מבוקר לערב יוכתו, מבלי משים לנצח יאבדו", שמבלי שימת לב
 אל משפטי ה' הערוכים, אפילו בשעה קלה שמבוקר עד ערב יושחתו ויאבדו לנצח, זהו: "ואלה
 המשפטים אשר תשים לפניהם", כו' החיבור מיד ובסמוך למתן תורה, ובשימה ערוכה וסדורה.

דבר אחר: "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", וכמשך לדרש הפסוק האמור לעיל
 שאמר איוב על הרשעים; מהו "מבלי משים לנצח יאבדו" — שמבלי שימת לב ועריכת ידיעת
 משפטי ה' יאבדו לנצח, שכן בתחילה, בעת שהיה איוב בצער וכעס על יסוריו — אמר איוב
 להקב"ה: "מי יתן ידעתי ואמצאהו ... אערכה לפניו משפט", ברוב כעסו חשב כי, חלילה,
 על לא דבר ובלא צדקת משפט באו עליו יסוריו, ובקש לדעת איך יוכל להפגש עם בוראו שופטו
 ולערוך לפניו טענותיו במשפט, וכאילו ינצח הוא בדינו, שכן לא השכיל עדיין להבין את ה' ומשפטו,
 משל לבריון — איש בריא גוף ובעל זרוע ואלים — שהיה שיכור, בעט בפלקי — ככלא
 המאסר, שאסירי המלכות אסורים בו, ופרץ אותו ופתחו — והוציא איסרין (=אסירים) — מתוכו,
 וגם — רגם — באבנים — איקונין — תמונת דמות פנים — של מלך, שמוצבת במקום גלוי

שנאמר

(טז) 'וינהי
 ה ובקרב
 קר לערב
 זד הדיוט

— אשר —
 שמינית, כטיב
 יותם — לך
 (שמות יח, ב)
 והיה כל הדבר
 כ, יז: "והדבר
 וללמד אותם
 — שנאמר
 בפייהם בדיוק

זו לפרשת מתן
 דר לפניהם את
 יום השלישי
 ימים ב. בתוד"ה
 ה, למשה בסיני,
 ב על הרשעים:
 ה" — תמיד הם
 זלך מהם היתרון
 י, בסוף סימן יג:
 מבלי משים" —
 דין, איך מה דאת
 ירה על משפטים,
 התורה בו ניתנו
 - ערב מבלי שימת
 יר הדין, והרי לכן,
 ירה תלוי בעשיית
 יסק מלאכה, אחד
 יין בדבר, וכודאי

הגלגולים בסוד קין והכל כידוע כי הולכים לתקן הפגמים כולם שנפגמו בעולם. והנה כנגד זה הנה עם רש"י ר"א אלעזר בנו בסוד כללות שני הכנים גרשום ואלעזר. ונמצא שבהיות רש"י כמערה נעשה מציאות התיבה לעשות ספרו הקדוש כ"ל. שהיו מתגלים ארון המאורות שהיו נסתרים עדהזמן ההוא מפני התעלם החוט, והיה צריך לתקן אותו סוד האור שאמרנו בסוד ולכל בני ישראל היה אור כמובחם. אך צריך היה לתקן שם תיקונים גדולים ולעמוד שם עד שישלמו התיקונים ההם. וכל התיקונים הוא סוד משפט רשעים בניגים י"ב חוש והוא ענין החוב שגולל להם ליד המערה שהוא החורבן. וכיתו פרטות הוא סוד ק"ב חורבן המזוז' כרבי תניא בן רוסא. והענין הוא כי טהרת הנשמה הוא ע"י גיהנם או ע"י תשובה. והוא כי כל זניא אויל לזינה, ונמצא שצריכה הנשמה לרדת בגיהנם עד שהזהמא תפרד ממנה וחורבן בשורשה או שתעלה להארץ הבינה בסוד התשובה ותחורבן בשורשה ותפרד ממנה הנהמא ותרחה למטה. והנה כבר שמעת ענין זהו וכהו וחושך על פני תהום, איך הייתה מתאחות ממורה כנשמות מפני שליטת הכלים לברם. וע"כ בעלות רש"י זללה להארץ הבינה בסוד המערה כנאמר למעלה. היה צריך להוציא נשמות ישראל מאחיזת התהום שהוא הגיהנם. ולכן הוצרך לעמוד בתמילה י"ב שנים ואח"כ י"ב חדשים, וכל זה הוא ק"ב חורבין.

והוא כי ג' שנות הם: אה"ה הו"ה אדנ"י שהם עולים יב"ק וסודם יחוד ברכה קדושה וכשהחוט אינו מתחזק והגלות כלל, או נעלם היחוד ונשאת הקדושה והברכה לבד. וזה נקרא חורבן בסוד ק"ב חורבין כי בהגלות היחוד, אין הס"א מתגברת. ונמצא ששם הו"ה נעלם ולא נשאר אלא סוד אה"ה ואדנ"י, ולכן היו צריכים י"ב שנים להמשיך בחינת היחוד הזה כי היו צריכים לחבר שם הו"ה ב"כ צידופים לאה"ה ואדנ"י בצידופיהם. והיה צריך לכל צירוף מצירופי הו"ה שנה אחת. ונמצא שבי"ב השנים נשלם כבר התיקון. והיינו המשכת שם הו"ה ב"ה. ואז יצאו משם. אך עדיין לא נשלם התיקון היטב עד שישבו עוד י"ב חדשים, והוא כדי לחבר חיבור גדול ג' השמות שבין כולם ייעשו י"ב, והם י"ב אותיות של הו"ה אה"ה אדנ"י. ויש הפרש גדול בין תיקון

מה לי כאן שריאת ואמרת ישעיה כ"ב תשואות מלאה עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה על בן אמרתי שעו מני אמרה בבכי וגו'. והא אוקימנא דקב"ה אמר לה והעמדנו שהקב"ה אמר לה ירמיה שם בת אמר ה' מנעו קולך מבכי וגו'. ות"ח. מיומא דאתחריב בי מקדשא מיום שנחרב ביהמ"ק לא הוה יומא דלא אשתכח ביה לוושין לא היה יום שלא נמצאו בו קללות בגין דכר בי מקדשא הוה קיים שכאשר ביהמ"ק היה קיים הוה ישראל פלחין פולחנין וקרבין עלוון וקרבנין ושכינתא שריא בבי מקדשא עליהו כאמא דרביעא על בנייא הוה ישראל עובדים עבודות ומקריבים עולות וקרבנות והשכינה שרתה עליהם כביהמ"ק כאמא הרובצת על בניה והוון כל אנפין נהירין עד דאשתכחו ברכאן לעילא ותתא והוון כל הפנים מאירים עד שנמצאו הברכות למעלה ולמטה ולא הוה יומא דלא אשתכח ביה ברכאן וחדוון ולא היה יום שלא נמצאו בו ברכות ושמחה והוון ישראל שראן לרחצן בארעא וכל עלמא הוה אתון בנינייהו והוון ישראל שריים לבשח על אדמתם וכל העולם היה ניזון בגללם. השתא דאתחריב בי מקדשא ושכינתא עמהון בגלותא עכשיו שנחרב ביהמ"ק והשכינה עמהם בגלות לית לך יומא דלא אשתכח ביה לוושין ועלמא אתלטיא אין לך יום שלא נמצא בו קללות והעולם מקולל וחדוון לא אשתכחו לעילא ותתא ושמחה לא נמצאת למעלה ולמטה. וזמין קב"ה לאקמא לה לבנסת ישראל מעפרא כמה דאתמר ולמחדי עלמא בכלא ועתיד הקב"ה להקים את כנסת ישראל מעפר כמו שלמדנו, ולשמח העולם בכל כד"א ישעיה נ"ו והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי וגו'. וכתיב ירמיה ל"א בבכי יבואו ובחחוננים אוכילם. כמה דבקרמיתא כמו בתחילה דכתיב איכה א בכח תבכה כלילה ודמעתי על לחיה, הכי נמי לבתר בבכי יתהדרון כך גם כן בבכי יחזרו דכתיב בבכי יבאו וגו'.

הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמוריהם. רבי אלעזר אמר הכא אית לאסתכלא כאן צריך להתבונן אי אינון הוון אזלי ואשתדרו, מה לן למכתב באורייתא המה וחמוריהם. אם הם היו הולכים ונשלחים, מדוע כתוב בתורה המה וחמוריהם אלא בגין דכתיב ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו, בגין כך והאנשים שלחו המה וחמוריהם. בגין דלא ישתארונו אינון וחמוריהון כדקאמרו ללמדנו שלא נשארנו הם וחמוריהם. פתח ואמר בראשית כ"ב וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו וגו'. הווא בקר דאברהם הוה נהיר לקיימא עליהו בזכותיה אותו בקר של אברהם היה מאיר לעמוד עליהם בזכותו כדין זכותא

ידיד ביאור המאמר נפש

השתא דאתחריב בי מקדשא ושכינתא עמהון בגלותא עכשיו שנחרב ביהמ"ק והשכינה עמהם בגלות, הכל ממש בהיפך לית לך יומא וכו' אין לך יום שלא נמצא בו קללות והעולם מקולל וחדוון לא אשתכחו לעילא ותתא ושמחה לא נמצאת למעלה ולמטה. וזמין קב"ה לאקמא לה לנסת ישראל מעפרא וכו' ועתיד הקב"ה להקים את כנסת ישראל מעפר כמו שלמדנו, ולשמח העולם בכל כמה דבקרמיתא כמו בתחילה. הנה בתחילת הגלות היה כח לבכות דכתיב בכח תבכה כלילה את"כ ירדה אל מקום שאין בכיה אלא היו כמו מתים דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם. בעליית העלה קצת ותחיה ותשוב אל הבכיה. וז"ש לבתר בבכי יתהדרון כך גם כן בבכי יחזרו, ר"ל למדרגה שיש בה בכיה דכתיב בבכי יבאו וגו' וזה נאמר על הנאולה.

הבקר אור. אלא בגין דכתיב וגו' הנה הם אמרו שהדין ילוש בהם וירדו אל מקום העבד שהוא מטטרו"ן ששם שליטת החיצוני מצד החומר שהוא היצירה ששם כל אחד ואחד, ומשם כניסת החיצוני

וצעקם. עיר היא המלכות הומיה הומה היא וכוכה לאותיות י"ה במקום שריתת קרי"ה ודאי משכן לאותיות י"ה עליזה משה קצוות מהבינה והדין נעשה בהם קשה מאד. והיינו חלליך שהשפעת הדין לחללם וכו'. על כן אמרתי נסתלקתי לריב על ע' שהם שבע ספירות כאמרו קול ברמה שעו מני אמרר בבכי דהיינו מאנה הנחם בשום שנתה. הוון ישראל פלחין פולחנין הם תיקוני השכינה בכמה דרכים זולת עצם הקרבנות ונוסף עוד מקרבין קורבנין ועלוון דהיינו בחינות לייחוד ושכינתא שריא בבי מקדשא שואבת התעוררות תמיה כאמא דרביעא על בנין דהיינו בחינת מרכבתה על ישראל שהיא אופן אחד בארץ. ולזה היו כל אנפין נהירין דהיינו פני הספירות העליונות המאירות במלכות. ולא הוה יומא דלא אשתכח ביה ברכאן ולא היה יום שלא נמצא בו ברכות מהו"ק וחדוון ושמחה מהבינה ששם שורשם נעלם כל יום ויום לפי בחינת ייחודו והוון ישראל והיו ישראל התחתונים שראן לרחצן שריים לבשח, מפני שהם ראשונים לשפע העליון וכל עלמא דהיינו שאר השרים והארצות הוה אתון בנינייהו וכל העולם היה ניזון בגללם.

דאברהם קיימא עלייהו ואזלו בשלם ואחשויבו מן דינא ואז זכותו של אברהם עמד להם והלכו בשלום וניצלו מן הדין בגין דההיא שעתא קיימא עלייהו דינא לאתפרעא מנייהו בר דזכותא דההוא בקר דאברהם אגין עלייהו ואשתלחו מן דינא דלא שליט עלייהו בההוא זמנא כיון שבאותה שעה עמד עליהם הדין להפרע מהם, אלא שזכותו של אותו בקר של אברהם הגן עליהם ונשתלחו מן הדין שלא שלט עליהם באותו זמן. L

76 רבי יהודה פתח שמואל ב כ"ג וכאור בקר יזרח שמש. דא הוא נהורא דההוא בקר דאברהם. יזרח שמש, דא הוה שמשא דיעקב זה השמש של יעקב דכתיב בראשית ל"ב ויזרח לו השמש. בקר לא עבות. דההוא בקר לאו איהו עבות כל כך אלא מננה ממטר. ננה ממטר, איהו מטרא דאתי מסטרא דיצחק, דההוא מטרא אפיק דשא מארץ זהו המטר שבא מצד יצחק שאותו מטר מוציא דשא מן הארץ. ד"א. וכאור בקר. בההוא נהירו דבקר דאברהם באותו האור של בקר אברהם יזרח שמש, דא הוא יעקב דנהירו דיליה כנהירו דההוא בקר שהאור שלו הוא כמו אור הבקר ההוא. בקר לא עבות, בגין דההוא בקר לאו איהו חשוך אלא נהיר כי אותו בקר אינו חשוך אלא מאיר דהא בשעתא דאתי בקר לא שלטא דינא כלל אלא בלא נהיר בסטרא דאברהם שהרי בשעה שבא

דיד ביאור המאמר נפש

אותו האור של בקר אברהם. יזרח שמש הוא אור הת"ת אורו של יעקב. וכך הוא פירוש הפסוק, וכאור בקר, כאשר יאיר וישפיע אור הבקר שהוא הארת החסד, אז נ"ב יזרח שמש, ר"ל יאיר גם אור מהת"ת. **בקר לא עבות בגין דההוא בקר** בקר וחסד זה לא יהיה עבות, אין בו חיצוניות ועביות הדין מפני שבשעת שליטת החסד הוה משכינת דין הנבורה מכל וכל וממתקן בענין שאין הדינים התחתונים נכללים בו. וז"ש להלן לא שלטא דינא כלל, הכוונה שאין שליטה לחיצונים והנבורה נכללת בחסד. **דההוא בקר לאו איהו עבות כל כך אלא מננה ממטר** כתב במקדש מלך: יזכן במ"ש באוצ"ח בדרוש המילה שהחסדים לוקחים בחינה קצת מהנבורות בשעת מיתוקם וז"ש בקר לאו איהו עבות כל כך שר"ל שאין בו שום דין אלא מנונה ממטר. פירוש, כשמתחברים עם הנבורות. וז"ש **איהו מטרא דאתי מסטרא דיצחק**, עמ"ל. וענין סטרא דיצחק הוא סוד נבורות נשמים כמ"ש לעיל שהנשם אף שהוא חסד, מכל מקום כשהחסד מתחבר עם הנבורה לוקח מעט ממנה **דההוא מטרא** שאותו מטר שהוא כחינה הנבורות **אפיק דשא מארץ** מוציא דשא מן הארץ, מן המלכות כי כל השפע בא על ידה. **ד"א. וכאור בקר. כההוא נהירו דבקר דאברהם** כאותו (כך גרסת המק"מ כההוא ולא בההוא) האור של בקר אברהם שהוא אור החסד, ר"ל כהארת ה' חסדים דאימא שהם רכים ומאירים **יזרח שמש** כך הארת השמש היא הארת הו"א. **בקר לא עבות, בגין דההוא בקר לאו איהו חשוך אלא נהיר** כי אותו בקר אינו חשוך אלא מאיר, ר"ל שאור החסדים אפילו כשהם מתפשטים, אינם משתנים כמו הנבורות אלא הולכים ומאירים. וז"ש בקר, הכוונה להארת החסדים. לא עבות, ר"ל לא יאירו כמו הארת הנבורות. והולך ומסביר מדוע בהארת החסדים אין שינוי **דהא בשעתא דאתי בקר לא שלטא דינא כלל אלא כלא נהיר בסטרא דאברהם** שהרי בשעה שבא הבקר שאו הוא זמן הארת החסדים, לא שולט הדין כלל אלא הכל מאיר בצד אברהם. **מננה**

אל הקודש שהרי חמור דבק עם העבד. והיינו **וייראו האנשים כי הובאו וגו'** כי הם חשבו שדין הלילה ילוש בהם ואינו אלא הבקר אור, התעורר אור החסדים בעולם והנשמות שולחו, כי אין היכולות עליונים נפתחים להנהיג אלא באור בקר. ולכך והאנשים שולחו ולא נאחו החיצוני לא בהם לעבדים ולא בחמורים לא נשארו כדין הלילה אחוזים כלל. והיינו ויראו מצד הדין הקשה כי הובאו בית יוסף ביד החתחון השולט בלילה ותחבע היא מכירת יוסף שהפרידו הכרית ממנה. והיינו דקאמר בגין דההוא שעתא קיימא עלייהו דינא, ואם לא יפרע יוסף בידו, יתגלגל עליהם ממקום אחר. או קיימא דינא למעלה ע"י שהיה יוסף נוגל להם טובה חזת רעה בר זכותא דההוא בקר המלבין שחרות הדין. **ואשתלחו מן דינא דלא שליט עלייהו בההוא זמנא** שבאותה שעה עמד עליהם הדין להפרע מהם, אלא שזכותו של אותו בקר של אברהם הגן עליהם ונשתלחו מן הדין שלא שלט עליהם באותו זמן. וכתב הרמ"ק והיינו והאנשים שולחו המה וחמוריהם. והנה השבטים היו חייבים במכירה זו המה, הכוונה לנשמתם וחמוריהם הכוונה בנופם. אמנם בפעם השנית חמוריהם נשתלחו והם לא נשתלחו שכולם נתעברו כעשרה הרוגי מלוכה וקבלו דינם והם ידעו שעתיד דין זה להתבע מהם ולכן חשבו שיהיה בנוף ונפש ואמרו לקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו בנוף ונפש, ואינו אלא והאנשים שולחו כדפירש בשביל זכותא דאברהם ימין המאיר עד בא זמן השיב אהור ימינו. ע"כ מהרמ"ק.

רבי יהודה פתח. נסביר כל הפסוק. בפסוק א' נאמר: ואלה דברי דוד האחרונים וגו'. ובפסוק ג': מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים. ובפסוק ד': וכאור בקר יזרח שמש בקר לא עבות מננה ממטר דשא מארץ. ופירוש הפסוק, וכאור בקר יזרח שמש - ממשלחו ה' הצדיק המושל ביראת ה' (המוזכר בפסוק ג') תהיה כאור השמש בנבורתו. בקר לא עבות - ר"ל שעצמת האור של מלכות בית דוד לא חוקדת לא מנונה ולא ממטר. ואחרית בית דוד לא תהיה כאחרית של דשא מארץ. ע"כ לפי הפשט. ורבי יהודה מפרש שהאור הנזכר כאן הוא אור החסד,

לתיקון. כי הראשון הגו שם הוי"ה ב"ה לקנ כבר, והשני הוא הוי"ה ב"ה הנמשך על להיות בהשואה אח צריכין להיות בסוד לראשון הוצרכו שנים יותר פרישות ועדיין שום תיקון והתחלת ואח"כ די חדשים כי וכלליות. וגם שכבר נת בתחילה ונקל להשלים. התיקון עצמו הולך למג גם כן והוא ענין המשכ שאמרנו שהיה צריך עוד שיתלכט בנשמות וכבר שמעת שהוא שו והנה ו' אותיות יש עקרי זה שטורם אהב"ה (ג) א' א' ו' וכשנים עשר הר היו נמשכים הג' אלפין ג' אחי"ה או ג' ארנ"י לו צירופי הוי"ה ברוך הוא ו י"ב שבטים כידוע, אך הי"ג בשנים עשר הו נמשכה חי' שהיא לבדה לכל הי"ב הראשונים וס יודין בסוד ג' קוצץ והם היות, ובהיותן סוד היותן נכללות ב"י אתה, והך לכו נכללים בשנה אחת הי"ב.

והנה בתחילה נתקן כל על ידיהם בסוד התיקוני הקב תרובים, אך עדי נתיישבו בעולם, דהיינו כ שעד אותו הזמן נאמר ולא יודע עד מה, אז היו צריכי לתקן באופן שיהיה ה מתפשט ומגיע לאחרים ועו נשלם התיקון בסוד היחוד השנים הנזכרים למעלה, ל מתישבים בעולם והיו מעו בני אדם, עד שהוצרך למערה עד תשלום הי"ב ואז נתיישבו יותר, עד ש' שר' אלעזר שהיה שורש הגבורה היה מעניש, אך ר שהיה שורשו מן החסדים מרפא. ואח"כ עוד נתי לגמרי.

והנה היה זה אליהו הנביא להודיע להם שבטלה הגו ועכ"ז לא בא ואמר להם כלאתר יד באה להם השמו והאמת כי כאשר תיקן את ה הקדוש, הוא שנתקן שמה הי על כן בא אליהו כי הוא בו העיקרי בגילוי הנשמות; נגלו בחיבור ספרו הקדוש רשב"י. והיינו כי התיקון ג כולו על ידו כמבואר בו התיקונים כריש הקדמתו, לפי שלא נשלם התיקון הה לא בישרו לו אלא מרחוק. ו ר' פנחס בן יאיר הוא משו אברהם אבינו ע"ה והוא ו

לליך
והא
קולך
דלא
קיים
ינתא
יריבים
חזרון
מעלה
מכות
שראל
ינתא
חכח
לא
נסת
מראל
ותים
נתא
בחר

באן
הם
חת
לא
שית
היר
תא

תא
גינה
בכו
לל
לא
לה
ג"ה
מח
גנה
לה
ניה
גני
גוב
כן
ג'ב

הם
תא
תא
גני

חיקן ענין היחוד, אך לא יכול לתקן אלא הכלל דהיינו הוי"ה אחי"ה ארני"ה ביחד ולא הפרט לקשר כל צירוף זה בזה. ואמת הוא שאחר הפרט תיקון הכלל הזה הוא תשלום הענין, אך קודם אינו שלימות ועל כן בחתילה ר' פנחס בן יאיר היה משיב לרשב"י תריסר פרוקי, אך רשב"י חיקן שני השנים עשר ולכן היה משיב כ"ד פרוקי. ועין במסכת שבת דף ל"ג ע"ב. ונמצא שביריחת הרשב"י עשתה ענין התיבה שבסודה נעשה ספרו הקדוש אשר בו נכללו כל הס' רבוא נשמחין כנוכר בחיקונים, ואז נחשב זה לבריחה כללית לכל ישראל עד שבסוף הימים לא יצטרך אלא יציאה. וז"ש כי לא בחיפזון תצאו וכו' כי הלך לפניכם ה' ומאסיפכם אלהי ישראל. (ישעיה נ"ב). לא בסוד עיר מקלט אלא: לפי סדר המדרגות כראוי. והאמת כי בית מדרשו של הרשב"י נשאר אחרי לברכה שכל מי שירבק בו נקרא שכורה מן הס"א (וכמו שראינו לעיל שענין הבריחה הוא ענין עיר מקלט, והוא ענין המשכת אור הבינה אליו והוא כעין בנייה לתיבה) עד שלא יצטרך לו אלא יציאה.

ואודיעך מה תועלת נמצא בזה. והאמת כי תועלת גדול הוא כי הוא הצלה מחבלי משיח. והענין, כי חבלי משיח לא היו צריכים אלא חיבוק הקבר הצריך להפריד מן האדם הזוהמא שנדבקה בו, כן היו צריכים החבלים כדי להפריד הזוהמא כדי שיוכלו לברוח כאמור לעיל ואח"כ יחזרו לצאת. וז"ל הקב"ה מעמיד וכו' ומחזירם למוטב. כי שם כלל גדול. בעוד שהאדם חוץ תגבורת הס"א, אינו יכול לתקן התיקון הצריך. וצריך שהס"א תשאר כפוחה תחתם כאמור למעלה. ולכן צריך להם שתי פעולות: ראשונה, לצאת מן הקליפות הן בדרך בריחה כי בדרך יציאה אי אפשר בראשונה. ואח"כ שיצאו ממש מן הקליפות בדרמה, שהקליפות תשאנה כפוחות תחתם. אך כיון שנדבקה בהם הרבה וזהמא, לא היה אפשר להם לברוח אלא ע"י החבלים שאז היו חוזרים בחשוכה שהיא הארת הבינה עיר מקלט, וזוהי הבריחה. וכיון שבבריחה הזאת נעשה ספרו הקדוש, הנה כבר ענין התיבה קיים ועומד לכל מי שיוזמן אליו, דהיינו הנדבק בספרו הקדוש כבר מגיע להארת הבינה ויצא מן הס"א ואין צריך לו לחבלי משיח. והנה על כל זה לא נתגלה הספר אלא בזמן הרה

הבקר לא שולט הדין כלל אלא הכל מאיר בצד אברהם. מנגה ממטר. דא הוא סטרא דיוסף הצדיק דאיהו אמטיר על ארעא לאפקא דשאה וכל טיבו דעלמא זהו צד יוסף הצדיק שהוא המטיר על הארץ להוציא דשא וכל טוב העולם.

אמר ר"ש ת"ח. בשעתא דליליא עאל ופריש גדפווי על עלמא בשעה שהלילה בא ופורש כנפיו על העולם כמה גרדיני טהירין זמינין לנפקא ולשלטאה בעלמא אחונות צתורות עתידות לצאת ולשלוט בעולם וכמה מאריהון דדינין מתערין בכמה סטרין לזנייהו ושלטי על עלמא וכמה בעלי הדין מתעוררים בכמה צדדים למיניהם ושולטים על העולם כיון דאתי צפרא ונהיר כיון שבא הבקר ומאיר בלדו מסתלקי ולא שלטי כולם מסתלקים ולא שולטים וכל חד וחד עאל לדוכתיה ותב לאתריה וכל אחד ואחד עולה למקומו ושב למקומו כד"א הבקר אור, דא בקר דאברהם. והאנשים שלחו. אליו מאריהון דדינא דהווי שלטין בליליא אלו בעלי הדין ששלטו בלילה המה וחמוריהם, אינון גרדיני נימוסין דאתיין מסטרא דמסאבא דלאו אינון קדישין ולא שלטין ולא אתחזון מכי אתי צפרא אלו האחונות ונימוסים הכאות מצד הטומאה שאינם קדושים, ואינם שולטים ואינם נראים מזמן שהבקר מגיע ואינון מסטרא דאינון חמרי גרדיני נימוסין דקאמרן והם מצד אלה האחונות נימוסים שאמרנו דהא לית לך דרגין עלאיין דלא איתאי בהו ימינא ושמאלא רחמי ודינא דרגין על דרגין כי אין לך מדרגות עליונות שאין בהם ימין ושמאל, רחמים ודין, מדרגות על מדרגות קדישין מסטרא דקדושה ומסאבין מסטרא דמסאבא קדושים מצד הקדושה, ושמאים מצד השמאה וכלהו דרגין על דרגין, אליון על אליון וכולם מדרגות על מדרגות, אלו על אלו. ובכל אתר דבקר דאברהם אתער בעלמא ובכל מקום שבקר אברהם נתעורר בעולם כללהו מתעברי ולא שלטי כולם עוברים ולא שולטים בנין דלית לון לקיימא בסטר ימינא אלא בסטר שמאלא כיון שאינם יכולים להתקיים בצד ימין אלא בצד שמאל וקב"ה עבד יממא וליליא לאנהגא כל חד וחד לסטריה בדקא חזי ליה והקב"ה עשה יום ולילה להנהיג לכל אחד ואחד לצד שלו כראוי לו. זכאה חולקהון דישאל בעלמא דין ובעלמא דאתי אשרי חלקם של ישראל בעוה"ז ובעוה"ב.

נ פ ש

ביאור המאמר

י ד י

דא בקר דאברהם ר"ל מתחילה הנהגת החסד מידתו של אברהם והאנשים שלחו הם כוחות הדין אליו מאריהון דדינא דהווי שלטין בליליא אלו בעלי הדין ששלטו בלילה שזכרנו לעיל, כולם חוזרים למקומם הקדוש למקום קדושה, כלומר, להיכלות. והשמאל לנוקבא דההווי רבא **המה וחמוריהם** חמוריהם הם הכוחות החיצונים שכוחות הדין רוכבים עליהם ומנהיגים אותם. **דהא לית לך דרגין עלאיין דלא איתאי בהו** ואפילו באצילות יש דין ורחמים וכן בעולמות ב"ע. לכן אל תחמה אם יש בעלי דין קדושים. **ובכל אתר דבקר דאברהם אתער בעלמא** ובכל מקום שבקר אברהם נתעורר בעולם, הכוונה שבכל מקום ובכל זמן שמחשורת הנהגת החסד **כלהו** כל אותם מארי דדינא שהם מצד הנכורות **מתעברי ולא שלטי** עוברים ולא שולטים **בגין דלית לון לקיימא בסטר ימינא** כיון שאין להם קיום והעמדה כשמתגלית הנהגת בקר דאברהם, הנהגת החסד שהוא הימין העליון **אלא בסטר שמאלא** אלא רק כאשר יש הנהגת השמאל בעולם, אז אותם מארי דדינא שולטים, אותם השייכים לקדוש כראיתיה דהיינו בשמאל העליון, ואותם השייכים לטומאה כראיתיה דהיינו בשמאל הקליפה, כל אחד מכיר את מקומו.

ממטר. דא הוא סטרא דיוסף הצדיק ר"ל הארות היסוד שנתון במלכות. וז"ש **דאיהו** שהוא, היסוד **אמטיר על ארעא** על הארץ היא המלכות **לאפקא דשאה וכל טיבו דעלמא** להוציא דשא וכל טוב העולם, כי כל השפע לתחתונים בא דרך המלכות. **אמר ר"ש ת"ח** רשב"י מביא ראייה שבבקר אין שליטה לחיצונים רק בלילה. וז"ש **בשעתא דליליא עאל** בשעה שהלילה בא **ופריש גדפווי על עלמא** והמלכות פורש כנפיו על העולם כי אז הוא זמן שליטתו **כמה גרדיני** ממונים ללכוד בני אדם **טהירין** לשון שרנא בטהרא, דהיינו שהם פשוטים בלי גשמיות כצהריום. רמ"ק. **זמינין לנפקא** מזומנות לצאת ממחבואם, דהיינו נוקבא דההווי רבא **ולשלטאה בעלמא** ולשלוט בעולם **וכמה מאריהון דדינין** וכמה בעלי דינין עליונים נאחזים בנכורה מהם קדושים ומהם חיצונים **מתערין בכמה סטרין לזנייהו** מתעוררים בכמה צדדים למיניהם. ואמר למיניהם, כי אותם מארי דדינא הם שונים זה מזה **ושלטי על עלמא** ושולטים על העולם **כיון דאתי צפרא ונהיר** כיון שבא הבקר ומאיר, ר"ל בבקר מתחיל הנהגת החסד בסוד חסד אל כל היום **כלהו** כולם, הכוונה לאותם מארי דדינא ששלטו כל הלילה **מסתלקי ולא שלטי** מסתלקים ולא שולטים כד"א **הבקר אור**,

רבי חייא פתח וכו' ויזרח לו השמש. מאן

לצירוף הג'ל נוקבין קודם דכורין מחמת גודל ההשתוקקות והאהבה למטה נתעורר זה למעלה ומחמת אהבה רבה זו קבלו עליהם מחדש ובוה מיושבת קושית המהר"ל בספר אור חדש ליהודים היתה אורה זו תורה. מה צ"ל הלא כל מעלתן של ישראל אינה אלא התורה, ולהנ"ל ניחא שהגיעו מחמת גודל האהבה לשרשי התורה כי אורייתא מחמקת עלאה נפקת. והם הגיעו למעלה גדולה נוקבין קודם דכורין. והבן:

שנת תרע"ג

76 במדר"ר (פ' ל' פיסקא ג') ואלה המשפטים. מה כתיב למעלה מן הפרשה ושפטו את העם בכל עת ואמר כאן ואלה המשפטים והדברות באמצע. משל למטרונה שהיתה מהלכת הזין מכאן והזין מכאן והיא באמצע. כך התורה דינין מלפניו ודינין מלאחריו והיא באמצע וכו'.

ונראה לפרש דהנה במדרש (פיסקא י"א) בכורך ניתנה התורה ובערב ניתנו משפטים. ולהבין זה נקדים דברי רש"י (פ' בא) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר מגיד שמאחר שניתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנאמר בו תרמיש כל חיתו יער. וקשה שהרי הקב"ה בעצמו הי' המכה כדכתיב והכיתי כל בכור ואמר ז"ל אני ולא מלאך. וגו'. וכן הא דכתיב לא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף. משחית מה עבידתיו שם. ועי' רמב"ן שם. אך יובן עפ"י דברי הוזה"ק (ח"א ר"ג.) בשעתא דליליא עאל ופריש גדפוי על עלמא כמה גרדיני טהירין ומינין לנפקא ולשליטאה בעלמא וכמה מאריהון דדינא מתערין בכמה סטרין לזנייהו ושלטי על עלמא כיון דאתא צפרא ונהיר כלהו מסתלקי ולא שלטי וכל חד וחד עאל לדוכתי ותב לאתריי כד"א הבוקר אור דא בוקר דאברהם והאנשים שולחו אליו מאריהון דדינא דהו שלטין בליליא. המה ותמוריהם המה אינון מאריהון דדינא ותמוריהם אינון גרדיני נימוסין דאתין מטטרא דמסאבא דלאו אינון קדישין

וכו'. ובכל אתר דבוקר דאברהם אתער בעלמא כלהו מתעברי ולא שלטי בגין דלית לון קיומא בסטר ימינא אלא בסטר שמאלא וכו'. מבואר מזה דכל כחות החיצונים לעשות רעה ח"ו אין להם שליטה. אלא בלילה בזמן שליטת דינים קדושים. וכן מבואר להדיא בספר שערי אורה שכולם אחיזתם בסטרא דשמאלא. וכיון דאתער בוקר דאברהם שהוא זמן שליטת החסדים ומתעברי הדינין קדושים ממילא מתעברי כחות הרע דלאו אינון קדישין. ולפי"ז במצרים שהיתה או שליטת דינין קדושים דינא דמלכותא. מתערי נמי כחות הרע מלאכי משחית. אף ששם הי' הקב"ה נעצמו המכה כמ"ש והכיתי כל בכור אני ולא מלאך. מ"מ בהתעורר דינא דמלכותא קדישא נצמח מזה שליטה גם למלאכי משחית. ומזה למד רש"י ז"ל דה"ה בכל לילה שאז זמן שליטת דינין קדישין כבוה"ק הנ"ל נצמח מזה רשות למחבלים ומזה בא שבו גרמוש כל חיתו יער. שבהתעורר השורש מתעוררים הענפים. ומיושבת בזה קושית הרמב"ן שם. ומהתפשטות כחות חיצונים בעולם נמשך שמשמורה ראשונה חמור נוער שני כלבים צועקים וכו'.

→ ונראה להסביר הדברים, כי כל מהות הסט"א היא מפאת הצמצום וההסתה. כי באמת אין עוד מלבדו. ע"כ זמנם להחפשט אינו אלא בלילה זמן חושך ואפילה והסתה. כי כמו בגשמיות שאז זמן חושך כן הוא ברוחניות. ובוה"ק שאז תרעין סתימין. וע"כ בזמן מנחה אף שאז שעתא דדינא. מ"מ אין להסט"א כח להתפשט באשר עדיין היום מאיר:

ויש לומר שלזה רמזו חז"ל (ברכות ט'): בזמן ק"ש משיכיר בין תכלת לכרתי. היינו דלכל הפכים צריך להיות ממוצע. וכן לזמן יום ולילה שהם זמנים מתחלפין צריכין לממוצע. והוא הזמן מעלות השחר עד הנץ החמה שאז נעשה יום ברור. וכן שעת המנחה עד צאת הכוכבים שאז נעשה ודאי לילה. ובזמני ממוצע אף שאז שליטת הדינים הקדושים. מ"מ באשר אז אור ולא חושך לא

מתערי ומתפשטי דרגין דמסאבין כ אחד הוא כמו לילה במקצת שז דדינא. ומצד אחר הוא כיום שאיני ומתפשטין דרגין דמסאבין. ועי"כ השחר עד הנץ החמה פעמים ע ק"ש דלילה דאיכא דגני בהאי ע דיוצאין בו בק"ש של שחרית. ו דמנחה וביותר מזה מפלג המנחה הכוכבים לר"י הוא זמן תפלת ערבי הוא זמן תפלת המנחה ולא אתמו לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד כמר עביד. וטעם אחד להם מפני קמוצע שליטת מאריהון דדינא קרו לא מתפשטי דרגין דמסאבין. ועי (ק"ל). ובגין דבערב דא אתערב ב אחרא דחשיך נהורי' ושלטא בלי מכלל דקודם הלילה דעדיין לא חשי עדיין לא אתערב בי' סטרא אחרא כל המאמר. והנה דינים קדושי מכריתין אלא מתקנין. והוא בבח דוחה למען יהי' ראוי לימין מקר דינין דלאו קדישין כתיב בהו ולכ הוא חוקר ובוה"ק (ח"א קצ"ג.) עובדוי לאו אינון לטב אלא לשיצ ולמעבד כלי' בעלמא. ועי"כ אמרו ו משיכיר בין תכלת לכרתי. שתכ דינין קדושים כבוה"ק. וברש"י (פ' שתכלת ע"ש שיכול בכורות. וזה דינים קדושים אני ולא מלאך. וכ לכרת שהוא בהכרח ע"י דינין דלאו ומשיכיר בין תכלת לכרתי היינו ע תכלת לבד שהוא דינין קדושים. ו שהוא דינין דלאו קדישין. וע"כ בערב שאז זמן שליטתם והו של כחות חיצונים בעלמא שמירה שלא יתפשטו יותר מכפי שניתנה להם. כמו שצריכין בלילו בגשמיות מפני הגנבים. והשמירה המשפטים שישראל שומרי משפט ע איש בגבול שאינו שלו. מתעורר גם למעלה מדת המשפט שלא יתפע החיצונים יותר מכפי הרשות הנית כי כיון שניתנה רשות למשחית כנ"

אתער
 דלית
 ממאלא
 יצונים
 אלא
 וכן
 שכולם
 יאתער
 תחסדים
 תעברי
 ולפי
 קדושים
 הרע
 בעצמו
 ולא
 קדישא
 ומה
 אזו זמן
 נצמה
 גרמוש
 עוררים
 שם
 נמשך
 כלבים
 מהות
 ההסתה
 ההפשט
 והסתה
 כן הוא
 ויע"כ
 מ"מ אין
 יין היום
 כות ט'
 לכתתי
 גוצעו וכן
 ין צריכין
 עד הגן
 ת המנחה
 אי לילה
 הדינים
 חושך לא

מתערי ומתפשטי דרגין דמסאבין כלל ומצד אחד הוא כמו לילה במקצת שאו שעתא דדינא ומצד אחר הוא כיום שאינו שולטין ומתפשטין דרגין דמסאבין וע"כ מעלות השחר עד הגן החמה פעמים שיוצא בו ק"ש דלילה דאיכא דגני בהאי שעתא אף דיוצאין בו בק"ש של שחרית וכן שעתא דמנחה וביותר מזה מפלג המנחה עד צאת הכוכבים לר"י הוא זמן תפלת ערבית ולרבנן הוא זמן תפלת המנחה ולא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, וטעם אחד להם מפני שהוא זמן ממוצע שליטת מאריהון דדינא קדושים אבל לא מתפשטי דרגין דמסאבין, ועי' בזה"ק (ק"ל) ובגין דבערב דא אתערב בי סטרא אחרא דחשיך נהורי' ושלטא בליליא וכו', מכלל דקודם הלילה דעדיין לא חשיך נהורי' עדיין לא אתערב בי סטרא אחרא ועיין שם כל המאמר, והנה דינים קדושים אינן מכריתין אלא מתקנין, והוא בבחי' שמאל דוחה למען יהי ראוי לימין מקרכת אבל דינין דלאו קדישין כתיב בהו ולכל תכלית הוא חוקר ובוזה"ק (ת"א קצ"ג) דהא כל עובדי לאו אינון לטב אלא לשיצאה תדיר ולמעבד כלי' בעלמא, וע"כ אמרו ז"ל הרמו משיכיר בין תכלת לכתתי, שתכלת הוא דינין קדושים כבוזה"ק, וברש"י (פ' ציצית) שתכלת ע"ש שיכול בכורות, וזה הי' ע"י דינים קדושים אני ולא מלאך, וכיתי רומז לכתת שהוא בהכרח ע"י דינין דלאו קדישין, ומשיכיר בין תכלת לכתתי היינו שאו שולט תכלת לבד שהוא דינין קדושים ולא כרתי שהוא דינין דלאו קדישין.

וע"י המשפטים מתקנין זה, וזהו הפירוש שבבוקר ניתנה תורה שחורה נקראת תורת חסד, ובמה שישראל עוסקין בתורה מעוררין מדת חסד בעולם, ובערב ניתנו המשפטים לעורר מדת משפט בעולם, ומשפט דאיהו רחמי כבוזה"ק, שלכאורה אינו מובן דומה שמשפט הוא דין, אבל להנ"ל יובן שזה ענין רחמי שלא יתפשטו כחות הרע בעולם יותר מדי, ובמה שישראל שומרי משפט מעוררין מדת המשפט:

→ ובזה יש ליתן טעם שהתחיל לדבר בענין עבד עברי הנמכר בגניבתו שהוא דבר בלתי שכיח ומי יודע אם הי' כלל במציאות, והנזכר בירמי' (ל"ד) משמע שהי' מוכר עצמו [ולמ"ד מוכר עצמו נמכר ליתר משש, היינו כשפירש אבל בסתמא לאן, ולכאורה הי' צריך ליתן דין קדימה לדינין השכיחין, אך להנ"ל יש לומר שזה ענין התפשטות כחו ושעבודו של איש על זולתו ונתנה התורה שיעור עד כמה, ובשמירת זה השיעור מעורר למעלה שמירה על כחות החיצונים שלא יתפשטו יותר מכשיעור, ומובן שבראשונה נחוצה השמירה על ההתפשטות שעל גופו מן ההתפשטות על קנינו וכגון זה מעוררין למעלה:

ובזה יובנו פסוקי ירמי' אתם לא שמעתם אלי לקרוא דרוור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם דרוור וכו', היינו שבמה שלא קראו דרוור והתפשטו השעבוד יותר מכפי השיעור, גורם שיהי' ביכולת כחות הרע ג"כ להתפשט, וזהו הלשון דרוור שאין להם מעכב ומונע, ולא נאמר הנני מביא עליהם, אלא קורא לכם דרוור וכו'.

→ ובזה יש לפרש דברי המדרש (פיטקא י"ז) אמר הקב"ה שמרו משפט בעוה"ז ואני מציל אתכם מן המשפט של גיהנם, לפיכך הקב"ה דן לרשעים על כל הדינים האלה, וכו', ואינו מובן למה תציל מצות המשפט יותר מכל המצוות שבתורה, ומהו שמסיים לפיכך וכו', אך יש לפרש ענין משפט של גיהנם מהו, שבודאי אין הפירוש כפשוטו שלא ירד לגיהנם, כי זה איננו נקרא כשפט של גיהנם, אלא משפט שלעתיד, ויש לפרש,

← וע"כ בערב שאו זמן שליטתם והתפשטותם של כחות חיצונים בעלמא צריכין שמירה שלא יתפשטו יותר מכפי הרשות שניתנה להם, כמו שצריכין בלילה שמירה בגשמיות מפני הגנבים, והשמירה היא ע"י המשפטים שישראל שומרי משפט שלא יכנס איש בגבול שאינו שלו, מתעורר לעומתם גם למעלה מדת המשפט שלא יתפשטו כחות החיצונים יותר מכפי הרשות הניתנת להם, כי כיון שניתנה רשות למשחית כג"ל ברש"י,

דהנה נראה שענין גיהנם הוא ענין כיבוס שהנפש מתלבנת שמה מזהמת העוונות, וכבש"ס שבת (קנ"ב) כלי יתגנו לכובס, והנה בגשמיות לא כל הכתמים מתלבנים בשוה, יש כתם שאינו כי"כ בעומק אלא נתלכלך מלמעלה בחיצוניותו לבד, כתלבן בכיבוס קל עד ששרייתו זהו כיבוס, ויש כתם שחדר לפנימיות הבגד, ונדבק שם בחזק, זה צריך כיסוס רב הרבה פעמים עד שמפריד הטינוף מתוכיותו ומפנימיותו של הבגד, וכן הוא ברוחניות, בכיבוס הנפש בגיהנם, שכאשר העוונות לא התעצמו בפנימיות הנפש מתלבן בקל ומצפצפין ועולין, אבל כאשר התעצמו העוונות וחדרו לפנימיות הנפש צריך כיסוס וליבון רב ר"ל. ולזה יש משפט עד כמה יש רשות לעוונות לתדור לפנימיות הנפש, וזה נקרא משפט של גיהנם, כי באמת נפשות ישראל הם בעצם טהורים, והחטא במקרה, וכל דבר שהוא במקרה הוא רק בחיצוניות, וכעין שכתב הרמב"ם (סוף פ"ב מהל' גירושין) בטעם כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, שנפשות ישראל בעצם רוצין לשמוע דברי השי"ת אלא ששאור שבעיסה מעכב, וכאשר נכנע ע"י כפי' שוב נתרצה באמת, וזה מעוררין במצות המשפט שישראל שומרין, וזהו שמסיים ולפיכך הקב"ה דן לרשעים על כל הדינים האלה, דהנה המשפט לרשעים, במה שעשו לישראל רעות רבות וצרות, הוא נמי לפי עומק כוונת רשעותם, אף שנגזרה הגזירה, מ"מ נפש רשע אותה רע, רק עד עתה לא היתה להם הרשות, אבל כאשר אך הורשו עשו בודון לבם להשמידם ולכלותם, כמו שהאריך הרמב"ן (בראשית ט"ו י"ד) בפסוק וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, וזהו ענין המשפט עד כמה עשו בפנימיות זדון לבם, על היפוך עוונות ישראל שהיו רק בחיצוניות כנ"ל עפ"י דברי הרמב"ם, וכל זה מתעורר בשמירת ישראל את המשפט.

← ולפי האמור יש לפרש דברי המדרש שהתורה דיגין מלפני' ודיגין מלאחריו, דהנה התורה נקראת תורת חסד,

וכל העוסק בתורה יסורין בדילין ממנו, את כל הקרב לתורה ולתפלה אף בפשיטות, המות ומיסורין ומשעבוד מלכיות, וכנ"ל בדברי הוזה"ק הבוקר אור הוא בוקר דאברהם דהוא חסד כלהו מסתלקי והאנשים שולחו אלו מאריהון דדינא, אך איתא בזה"ק (ח"ג עכ"ג) ואית נטירין אחרנין כגון נחשים ועקרבים ושרפים ונטרין ההוא טוב דלא ייעול תמן דלאו איתו ראוי למיעל ואי לאו כל חייביא הוו עאלין ברזא דאורייתא וכגין דא מאן דאיתו חייבא וייעול למידע רזין דאורייתא כמה מלאכי חבלה דאתקריאי חושך ואפלה נחשים ועקרבים חיות ברא אתקריאו ומבלבלין מחשבת' דלא ייעול לאתר דלאו דילי'. ומובן דמאחר שניתנה רשות למשחית צריך שמירה לבל יתפשטו לבלבל ולהטריד את כל הקרב לתורה ולתפלה אף בפשיטות, אך בשמירת המשפט מתקנין זה שלא יתפשטו יותר מכולם, ובספר המגיד לבי' מפורש כמה מלפני'. אך אף שכבר זכה האדם לשק"ע כל רעיונותיו בתורה, והצליח להשיג מה שלא השיג, ולתקן כל הדעות וליישר כל המעשים, עוד כחות החיצונים רודפין אחריו להכניס בו גיאות וכדומה, וכבש"ס ובתלמידי חכמים יותר מכולם, ובספר המגיד לבי' מפורש כמה פעמים שהזהירו המגיד מכחות החיצונים שרודפין אחריו, וזה מתקנין בדיגין שלאחריו: ובוזה יש לפרש עוד דברי המדרש (פיסקא י"ד) ד"א ואלה המשפטים, דוד אמר יראת ה' טהורה עומדת לעד מהו כך אתה מוצא אדם שונה מדרש הלכות ואגדות ואם אין בו יראת חטא אין בידו כלום, משל לאדם שאמר לחבירו יש לי אלף מדות של שמן ואלף של יין אמר לו חבירו יש לך אפותיקאות ליתן אותן בהם אם יש לך כן הכל ילך ואם לאו אני בידך כלום וכו' יראת ה' היא אוצרו לכך נאמר יראה ה' טהורה עומדת לעד והנביא צווח ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה, עכ"ל. והכל תמהו מה ענין הסיום ציון במשפט לענין שלמעלה שאינו מדבר כלל אלא מיראת חטא, ויש רצו להגיה ולמחקו מן המדרש, ולהגיל יש לפרש בהקדם מה שהגיד כ"כ אבי אדמו"ר וצללה"ה דכל

כמה שאדם יש בו יראת חטא ומתרחק מ שאינו ראוי לו, כן נמי כחות החיצו מתרחקים ממנו, ופירש בזה דברי הש (זבחים קי"ח) עין שלא רצתה לזון וליהו ממה שאינו שלה תזכה ותאכל כמלא עין כי טעם המחיצה לקדשים שלא יאחזו כו החיצונים, ע"כ יוסף שלא הקריב את ע למה שאינו ראוי לו, זכה שאין החיצו יכולין לקרב בכל ראות עיניו, ולפי דר אדם שיש בו יראת חטא, לעומתו גם כו החיצונים הנקראים נחשים ועקרבים כו אינם יכולין להתקרב אליו לבלבלו ולהטט את מחשבותיו, וזה שהמשיל המדרש יש אפותיקאות להניח אותם בהם, היינו שו יראת חטא שבו יש לו מקום בתוך שכלו וי להיות כלי לתורה שלמד, ואם לאו אין ה והשכל מחזיקים את התורה, כי הם טרוז ומבלבלין ואין בהם מקום להכיל, והנה יו שיראת חטא בשלימות לאו כל אדם זו לכך, כי יראה היא אותיות ראי, והל כ שאדם רואה בעיניו עד כמה הדברים מגיע כן תגדל אצלו היראה, ובגלות שהכל ו בהסתר וחושך, כי הגלות דומה ללי והסתלקות היראה נקראת חורבן ירושל ירא שלם כמ"ש הרב בסידור בסדר תי חצות עיי"ש, ולעומת זה רבו הטרז והבלבולים ונחשים ועקרבים נשכין בכ נשוכין, וכמעט שאין הלב יכול לקבל א הארות הגאולה כעין שכתוב ולא שמעו משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, וכאשר ר זה הנביא ה' מתאנה וכואב איך תהי' תשו ישראל, אבל ראה במראה עצה טובה להו במשפטים כנ"ל, וזה שסיים המדרש והנב צווח (ישעי' א') ציון במשפט תפדה וש בצדקה:

וע"ם זה יש ליתן טעם למה אין דיגין בש דיגין ממונות, כי דיגין היינו תורה, בשבת בלא"ה כל דיגין מתעברין מינה, ו כחות החיצונים ערקין ומתטמרין גו נוק דתהומא רבא, ע"כ אין מהצורך לעורר מדת המשפט, ועם זה יובן הטעם דשבת יעי כולו תורה, כי אין צריכין לדיגין מלפ כנ"ל:

מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל
 לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל
 ידעום (תהלים קמ"ז). ויש להבין לדעת
 הרמב"ן (פ' וישלח) שמה שבני נח נצטוו
 על הדינים היינו לדון 'עפ"י משפטי התורה
 דוקא, ופליג על הרמב"ם שסובר שדי להם
 לדון לפי הנימוס שבדו מלבם, וא"כ לדעת
 הרמב"ן בהכרח לומר שיודיעום את המשפטים
 כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו
 לצוות להם לדון בדיני התורה שאין להם
 ידיעה, וזה סותר הכתוב:

ונראה דהנה במדרש (פ' ל') פתח פתחא
 להאי פרשתא מהכתוב ועוז מלך
 משפט אהב וכו' עד העוז של מלך מלכי
 המלכים הקב"ה והוא אוהב את המשפט ונתנו
 לישראל שהם אהביו. ולכאורה בלתי מובן
 מה ענין עוז אצל משפט:

ונראה דהנה בדברים רבה (פ' ה') מהו
 שופטים ושוטרים רבנן אמרי שיהי'
 השוטר כשופט כשהיו המעשים כנגד
 המקל והרצועה ושלא יהא המכה צריך
 ללקות, ופי' מ"כ שהשופט יוכיח את עצמו
 ויתן לבו לקלקול מעשיו ויגדום את פרצותיו
 וכו'. וכן הוא שם (פ' ב') בפסוק כי זנתה
 אמם הובישה-הורחם, שהם מביישינ דבריהם
 בפני ע"ה וכו', לא תלוה בריבית והיא מלוה
 בריבית וכו':

ונראה דלאו דוקא באותו דבר ששפט יהא
 נקי ממנו, אלא אף בכל עניניו
 והנהגותיו, שכמו שהוא שופט ומיישר בין
 אדם לחבירו שלא יכנס אחד בגבול רעהו
 ומברר מה שייך לזה ומה לזה, כן צריך
 להיטיב את עצמו מקודם בינו לבני עצמו,
 כענין שאמר הכתוב (תהלים קי"ב) יכלכל
 דבריו במשפט שפירש"י מנהיג חפציו, היינו
 שיברר את מעשיו הראויים מהבלתי ראויים
 וישפוט מראש על כל מעשיו אם מעשה זה
 שבא לידו הגון לפניו והתועלת שנמשכת
 ממנו או להיפוך, כאמרם ז"ל (אבות פ' ב) הוי
 מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה
 כנגד הפסדה, ולא יהי' ככסיל בחושד הולך
 כפי המקרה שבא לידו, וכבר אמרנו במק"א
 שזוהי מצות מינוי שופטים בכלל ובפרט, כל

כמה שאדם יש בו יראת הטא ומתרחק ממה
 שאינו ראוי לו, כן נמי כחות החיצונים
 מתרחקים ממנו, ופירש בזה דברי הש"ס
 (זבחים ק"ח): עין שלא רצתה לזון וליהנות
 ממה שאינו שלה תזכה ותאכל כמלוא עיניו,
 כי טעם המחיצה לקדשים שלא יאחזו כחות
 החיצונים, ע"כ יוסף שלא הקריב את עינו
 למה שאינו ראוי לו, זכה שאין החיצונים
 יכולין לקרב בכל ראות עיניו, ולפי דרכנו
 אדם שיש בו יראת הטא, לעומתו גם כחות
 החיצונים הנקראים 'נחשים ועקרבים כנ"ל'
 אינם יכולין להתקרב אליו לבלבלו ולהטריד
 את מחשבותיו, וזה שהמשיל המדרש יש לך
 אפותיקאות להניח אותם בהם, היינו שע"י
 יראת הטא שבו יש לו מקום בתוך שכלו ולבו
 להיות כלי לתורה שלמד, ואם לאו אין הלב
 והשכל מחזיקים את התורה, כי הם טרודים
 ומבלבלין ואין בהם מקום להכיל, והנה ידוע
 שיראת הטא בשלימות לאו כל אדם זוכה
 לכך, כי יראה היא אותיות ראי', וכל כמה
 שאדם רואה בעיניו עד כמה הדברים מגיעין,
 כן תגדל אצלו היראה, ובגלות שהכל הוא
 בהסתר וחושך, כי הגלות דומה ללילה
 והסתלקות היראה נקראת חורבן ירושלים
 ירא שלם כמ"ש הרב בסידור בסדני תיקון
 חצות עי"ש, ולעומת זה רבו הטרדות
 והבלבולים ונחשים ועקרבים נשכין בכמה
 נשוכין, וכמעט שאין הלב יכול לקבל אפי'
 הארות הגאולה כעין שכתוב ולא שמעו אל
 משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, וכאשר ראה
 זה הנביא ק"י מתאנח וכואב איך תהי' תשועת
 ישראל, אבל ראה במראה עצה טובה להזהר
 במשפטים כנ"ל, וזה שסיים המדרש והנביא
 צווח (ישע"א א') ציון במשפט תפדה ושבי'
 בצדקה:

ועם זה יש ליתן טעם למה אין דנין בשבת
 דיני ממונות, כי דין היינו תורה, כי
 בשבת בלא"ה כל דינין מתעברין מינה, וכל
 כחות החיצונים ערקין ומתטמרינן גו נוקבא
 דתהומא רבא, ע"כ אין מהצורך לעורר או
 מדת המשפט, ועם זה יובן הטעם דשבת יעשה
 כולו תורה, כי אין צריכין לדינין בלפני'
 כנ"ל:

דילין ממנו,
 קי בפשיטות,
 ניות, וכנ"ל
 וקר דאברהם
 נבשים שולחו
 בזה"ק (ח"ג
 כגון נחשים
 א טוב דלא
 יעל ואי לאו
 יריתא ובגין
 למידע רזין
 עקראי חושך
 נרא אהקראו
 לאתר דלאו
 שות למשחית
 לבל ולהטריד
 קי בפשיטות,
 שלא יתפשטו
 מפורש כמה
 הם לשקף כל
 יג מה שלא
 כל המעשים,
 יו להכניס בו
 מידי חכמים
 מפורש כמה
 החיצונים
 אין שלאחרי':
 דרש (פיסקא
 ים, דוד אמר
 מהו כן אתה
 ואגרות ואם
 משל לאדם
 יות של שמן
 ד אפותיקאות
 וכל עילך ואם
 ה' היא אוצרו
 עומדת לעד
 תפדה ושבי'
 ענין הסיום
 שאינו מדבר
 רצו להגיה
 לפרש בהקדם
 וצללה"ה דכל

L

אזריו מכף רגל ועד ראש נפוחים, ואמר לו מרן ז"ל שמתחנן לחיות אפי' נגזר עליו שיסבב במטה כל ימיו כמו כעת ולא יהי בכוחו לעשות מאומה, בכל זאת מרונה לשכב ביסורין, רק שיזכה לומר פעם אחת ביום משמע עד אחד, זי"ע ועל כל ישראל.

☆

ק) אל תראו כי לבעבור נסוח אחכם בא האלוקים ובעבור תהי' יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וז"ב מאי זה שדייק על פניכם. ויש לומר דכתיב (שה"ש ה' ו') נפשי יאלה בדברו [ודרשו חז"ל] (שבת פ"ח:) שעל כל דיבור ששמעו יאלה נשמתו, ואיחא בספרים שנעשה כן לרמוז להם, שהרבה נסיונות יעברו עליהם וינטרכו למסור נפשם על קיום המורה. וזו שאמר אל תראו כי מה שנעשה עמה עמכם, הוא רק להראות לכם לנסוח אחכם, שיצאו ימים ותצאו לידי נסיון, שחעמדו בנסיון ותקדשו שמו ית' - ונדע שבעמות השמד הי' שני כחות, כח אחת מסרו נפשם בפרהסיא ומתו על קידוש השם, וכח שני' היתה שקיימו במסתרים המצות, ולראות עין נשחמדו, כי לא עלרו חיל למות על קידוש השם. ולזה בא הכתוב לחזק לבם ולעוררם שאין די אם יהי' יראים את השם במסתרים, רק יראתו יהי' על פניכם בפרהסיא לבלתי תחטאו, כי אותן שנשחמדו

לראות עין, צרבות הימים נאצדו ונשתקעו צין הגוים.

או יאמר. שקגולה לבל יתחזר לעושי רשעה, אם [יהי'] ניכר על פניכם שאתם יהודים, (גה) שאז יבשו הרשעים להתחזר עמכם.

משפטים

ד קא) ואלה המשפטים. איחא במדרש (שמ"ר פ"ל ג) מה כתיב למעלה מן הפרשה, ושפטו את העם בכל עת, וכאן הוא אומר ואלה המשפטים, והדברות באמצע, משל למטרונא שהיתה מהלכת והזיין מכאן והזיין מכאן, כך המורה, דינין מלפני' ודינין מלאחרי', והמורה באמצע.

י"ל בהקדים הפסוק (מהלים י"ט י) משפטי ד' אמת נדקו יחדיו. וזריך ביאור מאי זה נדקו יחדיו. וגם משמע, שמה ראי' שמשפטי ד' אמת, ממה שנדקו יחדיו. וי"ל דהנה ראינו במשפטים, שעושים חוקים בכל מדינה שעל פיהם ישפטו אותם, [ש]משחנים העניינים בכל דור, ואם הי' אחד רוצה לדון היום עפ"י חוקים שעשו לפני מאה שנים, יהי' לשחוק בעיני כל, כי המה מעשי בשר ודם שאין יודע מה יהי' אחריו לאחר מאה שנים, ולכך נזהרו כל האומות שלא כתבו בספרי

ניכר על פניכם שאתם יהודים, ועי"ן] לבלתי תחטאו [כי הרשעים לא ירצו להתחבר עמכם].

(גה) בלבוש יהודי ובפיאות וזקן - וזה כוונת הפסוק ובעבור תהי' יראתו על "פניכם" [שיהי'

הר"ם ר' אהרן זכאן צ"ח

אמונתם ודחם עניינם שצין אדם לחצירו, לפי שאז הי' ניכר לכל שהחוקים שחקקו אינן מעשי היוזר צ"ה, רק מעשי צדק ודס, לא כן משפטי ד' שניחנו לפני כמה אלפים שנה, ועד היום פוסקים כל ריב על פיהם, לפי שחקקן הזופה דורות מראש. - וזה שאמר [משפטי ה' אמת נדקו יחדיו], תראה בחוש שהן אמת, שהרי נדקו עם כל עת וזמן.

והנה הזיין שהולך לפני המטרונא ולחצרי, הוא להגן מהקמים עלי, כן צמורה הקדושה אס צומן מן הזמנים ירצה אדם לכחש צה שאינו מן השמים, המשפטים הם כלי זיין לצבר האמת, שהיא מן השמים ניתנה מיודע וזופה עד סוף כל הדורות.

L

☆

7 קב) במדרש על הפסוק ואלה

המשפטים (מחומה ב' ג), הה"ד מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יתקנה (משלי כ"ט ד), מלכה של חורה במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יתקנה, אס משים עצמו כתרומה זו מושלכת צוית הצית ואומר מה לי בטורה של צבור, שלו עליך נפשי, הרי זה מחריב את העולם, הוי ואיש תרומות יתקנה.

י"ל דהוקשה למדרש, למה נשתנה פרשת משפטים מכל התורה שלא נאמר צה וידבר ד' אל משה [וגו'], וכאן במשפטים הוא אומר ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם. (ג') ולזה אמר שמאחר שדברי ריבות מזיין צין בני אדם, ובמזמן שנפשו של אדם חומדתו אין די לפסוק כשיצאו בעלי דין לפניו, אלא צריך המנהיג להשתדל ללמוד עמהם משפטי התורה, עד שיהי' חקוקים על לבותם להתנהג על פיהם בכל ימי חייהם להתרחק מכל ספק, לכל יגע צמה שהוא של חצירו. (ג') - וזו שאמר [המדרש] שלא יחשוב המנהיג שהוא כדוגמת התרומה שאס הפריש תרומה ניתקן כל הכרי ויאמר שלום עליך נפשי, וכל שהוא מתנהג בקדושה ובישר הוא המורס מעם ודי צזה, אלא החיוב להשתדל שינהגו כולם צדין ומשפט, ואס אינו עושה כן הוא מחריב את העולם. (ג')

☆

7 קג) ואלה המשפטים. איתא במדרש

(שמו"ר פ"ל י"ד), דוד אמר יראת ד' טהורה עומדת לעד (תהלים י"ט י), כך אתה מולא, אדם שונה מדרש הלכות ואגדות, אס אין צו יראת חטא אין צידו כלום, משל לאדם שאמר לחצרו יש לי

עד שיהי' חקוקים על לוח ליבם. (גד) וזהו מלך במשפט יעמיד ארץ [הקב"ה העמיד את העולם שיתנהג בדין ומשפט ולכן צריך המנהיג להורות לעם ה' משפטי התורה], ואיש תרומות [מי שמתנהג כתרומה ואומר מה לי בטורה וכו'] יתקנה [מהרס ומחריב העולם].

(ג) לפי מה שק"ז תירץ קושיא זו, נראה שאין כוונת קושיתו רק למה לא התחיל כאן וידבר ה', אלא קושיתו היא בעיקר, למה לא נאמר כאן וידבר וגו' לאמר דבר אל בני ישראל, ואמר אשר תשים לפניכם.

(ג) ולזה אמר אשר תשים לפניכם כשולחן ערוך - כמו שפרש"י כאן - שצריך ללמוד עמהם

אלף מדוי
לך אפומי
צהן, אס
צידך כלו
אס יש ל
(ישעי' ל"ג)
נאמר

י"ל הכו
ל"ב:
משמרת
כראוי לך
שאמר שי
תורתו מן
אין צידו

קד) ובי
במדרש)
ואמר]

י"ל דל
ש
חכמי הד
ובמסכת
רבי יהוש
תורה לא
התחסד
צדינו, כ
יבטלו רג
לימוד ה
תלויים
הפגס מ

אלף מדות של תבואה, אמר לו חזירו יש לך אפוחיקאות, פירש אוצרות ליתן אותן בהן, אם יש לך כן הכל שלך, ואם לאו אין צורך כלום, כך אדם שונה הכל, אמרו לו אם יש לך יראת תעא הכל שלך, שנאמר (ישעי' לג ו') יראת ה' היא אוצרו, לכך נאמר יראת ה' טהורה עומדת לעד.

וי"ל הכוונה, על פי מאמרם ז"ל (ברכות לג:) מחוק שהסידים היו מורחן משתמרת ומחברכת, ולהיפך אם אין מתנהג כראוי לקיים לימודו, שוכח תלמידו. - וזו שאמר שיראת השם היא האוצר שעל ידו תורתו משתמרת, ואם אין [בו] יראת השם אין צידו כלום, כין אוצר כל כלי חמדה הולך לאיבוד.

L
☆

קד) ובי ימכור איש את בנו לאמה לא תנא כלאח העבדים. ואיתא במדרש (שמו"ר פ"ה ה) דבחו היינו התורה, ואמר [להם הקב"ה] נהגו בה כבוד ששציתם אותה מאללי.

וי"ל דלכך נקראת התורה שבוי אללינו, שכן הוא האמת, שכמו שפוסקין חכמי הדור כן מתנהגים על פיהם בשמים. ובמסכת בבא מליעא (נ"ט:) [איתא] עמד רבי יהושע על רגליו ואמר נגד הכת קול, תורה לא בשמים היא. ומאחר שכן שכל כך התחסד הצורא צ"ה עמנו לתת התורה בידינו, כמה צריכין לזוהר עוסקי תורה שלא יבטלו רגע מלימודם, ויהי יקר אללם מאד לימוד התורה, ציודעם כי כל העולמות מליים בהם, ואם יטעו בהוראה יגדל הפגם מאד. - וזו שאמר נהגו בה כבוד,

שיהי' כל רגע לימוד יקר בעיניכם, מאחר שהיא שבוי אלליכם, וכמו שתפסקו כן מקיימין למעלה.

ולפי זה י"ל, למה שאמרו חז"ל (תמיד לג:) דעיקר רנה של תורה הוא בלילה, וכחצ ברמב"ם (פ"ג מהלכות תלמוד תורה ה"ג) אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שירצה לזכות בכח התורה יזר בכל לילותיו, ולא יאבד אפי' אחת מהן בשינה ואכילה ושתי' ובשיחה ובכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה, אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה עכ"ל. והנה העבד כנעני אינו עובד בלילה כדכתיב (תהלים ק"ד כ"ב) תורח השמש וגו' ילא אדם לפעלו, אכל בעוסקי תורה כחוב (משלי ל"א ט"ו) ותקם בעוד לילה. - ולזה אמר לא תנא כלאח העבדים שיוצאין [רק] בזריחת השמש למלאכתן, אלא יעמדו לראש אשמורות לעסוק בתורה.

L
☆

קד) לא תנא כלאח העבדים. במסורה ג' → כלאח, לא תנא כלאח העבדים - כלאח משה אל האוהל (שמות לג ה') - כלאח השמש בגבורתו (שופטים ה' ל"א). י"ל אף על גב שלמדונו חז"ל (אבות פ"א מ"ג) שלא לעבוד את השם על מנת לקבל פרס, בכל זאת ראוי לעבוד על מנת שיזכה להשיב לב צנים לאביהם שבשמים, וילמוד על מנת ללמד, ואם יזכה לזה ימלא פיו תמיד תהלות ה' על שזכה להרבות עובדי השם.

ירשת
צה
שמים
שמים
דברי
נפשו
יצאו
שמדל
שיהי
בכל
יגע
אמר
שהוא
רומה
נפשי,
הוא
שמדל
עושה

מדרש
אמר
ה' י"ט
מדרש
אין
יש לי

"קב"ה
ולכן
הורה,
הר מה
מחריב

וְזוֹ שֶׁאָמַר לֹא תֵּלַח כְּלַחַת הָעֶבְדִּים, העובדים על מנת לקבל פרס, - חוץ כִּלְחַת מִשֶּׁה אֵל הָאֵלֶּה, דְּכַחֵּיב (שס) וְהִי כֹל מִבְּקֵשׁ הִי יֵלַח אֵל אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמִּחֲנֶה, עַל זֶה מוֹחֵר לְבִקֵּשׁ וּלְקַבֵּל פֶּרֶס זֶה, שִׁזְכָּה לְלַמֵּד לְאַחֲרֵים דְּרַכֵּי הַתּוֹרָה, - וְהוּא כְּדַמְיוֹן הַשֶּׁמֶשׁ שֶׁכֹּל חִלְיָתָהּ וּפְעוּלָתָהּ לַהֲנוֹת לְאַחֲרֵים, וְצִעֲרָה הִיא מִשְׁחַחֲוִית לְקוֹנָה עַל שׁוֹכְמָה לַהֲנוֹת לְאַחֲרֵים, כֵּן צְרִיךְ הַתְּלַמִּיד חֹכֵם שׁוֹכְמָה לְלַמֵּד לְאַחֲרֵים, שֶׁלֹּא תִפְסַק הוֹדָאָה [מִפְּיֹו לְהַשִּׁי"ת], עַל אֲשֶׁר נִפְּל חֲבָלוֹ בְּנִעְיָמִים לְהִיּוֹת מִמִּזְכֵּי רַבִּים, וְזוֹ כְּלַחַת הַשֶּׁמֶשׁ

בַּגְּבוּרָתוֹ. L

☆

קו) אָר יֹאמַר. שְׁכוּנַת הַמִּסּוּרָה לְלַמְדֵינוּ, מֵה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵי ל' (יִוֵּמָא ע"ב:) זְכָה נַעֲשֶׂה לוֹ סָם חַיִּים לֹא זְכָה נַעֲשֶׂה לוֹ סָם הַמּוֹת, וְכֵן דְּרָשׁוּ (יִוֵּמָא ע"ב-שְׁמוּרָה ל"ד ב) זָר הַכְּתוּב בְּתוֹרָה [וְעֵשִׂית לוֹ זֶר זֶה סְבִיב] (שְׁמוֹת כ"ה), אִם זָכוּ הוּא זָר בְּצִירֵי מִלְּשׁוֹן עֵטְרָה, וְאִם לֹא זָכוּ אִזּוּ הוּא זָר בְּקִמְצָה שֶׁהוּא נִכְרִי. וְרַק אִזּוּ הַתּוֹרָה טוֹבָה לוֹ אִם מִתְּנַהֵג בְּדַרְכֵי וּמִקִּיִּים מִלְּוֹתֵי, אֲבָל אִם אֵינוּ מִקִּיִּים מִלְּוֹתֵי, אִזּוּ לִימוּד הַתּוֹרָה מוֹיֵק לוֹ, וְהוּא נִדְמָה לְשֶׁמֶשׁ כְּלַחַתָּהּ בַּגְּבוּרָתָהּ, שֶׁמִּרְפָּא בְּכַפֵּי וּמִתְעַנְּגִים מִמֶּנָּה, וּמִי שֶׁעִינֵיו אֵינִים צְרִיחִים מוֹיֵק לוֹ אֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַלֵּחַ.

וְזוֹ שֶׁאָמַר לֹא תֵּלַח כְּלַחַת עֶבְדִּים אֲשֶׁר בְּהַפְקִירָא נֹחַ לְהֵם, - וְתַלְמִיד חֹכֵם

הַיּוֹשֵׁב בְּאֹהֶל תּוֹרָה כְּלַחַת מִשֶּׁה אֵל הָאֹהֶל, - הוּא נִדְמָה כְּלַחַת הַשֶּׁמֶשׁ בַּגְּבוּרָתָהּ, שְׁמִי שֶׁהוּא חוֹלָה הַנֶּפֶשׁ אֹרָה מוֹיֵק לוֹ, (נב) עַל כֵּן יְהִי בְּכֹל עַת בַּגְּדִיּוֹ לְבָנִים, וְאִזּוּ וְשִׁמְן עַל רֹאשׁוֹ, שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשָׁלָה לְשִׁמְן, לֹא יִחַסֵּר.

☆

קו) אָר יֹאמַר. צְרִיךְ לְהִיּוֹת כֹּל מַעֲיִינֵי שֶׁל הַמְּנַהֵיג לְזָכוֹת הַקְּהָל שֶׁתַּחְתּוֹ, וְלֹא שֶׁהִי מוֹגְמָחוּ לַהֲנוֹת מֵהֶם, וְיִדַּע שֶׁהֵם אֵינֵן כַּאֲן לְצִרְכּוֹ, רַק הוּא מַחֲוִיב לְהִיּוֹת לְצִרְכָּם, דְּכַחֵּיב (מְלִכִּים א' י"ג ו') אִם אַתָּה תְּהִי עֹבֵד לְעַם הַזֶּה, וְכִמוֹ שֶׁאָמַר ר' גַּמְלִיאֵל בְּהוֹרִיּוֹת (י'): לֹא שֶׁרְרוֹת אֲנִי נֹטֵן לְכֶם רַק עֲבָדוֹת. - וְכֵן פִּירְשׁוּ הַכְּתוּב (בְּמִדְבָר כ"ו י"ו) כִּלְחָן אֲשֶׁר אֵין לְהֵם רֹעֵה, דְּקִדְקוּ דְּתִיבַת לְהֵם מִיּוֹתֵר, וּפִירְשׁוּ שׁוּדָאֵי יֵשׁ רֹעֵי שֶׁקֶר אֲשֶׁר הֵלְחָן הֵם עֹבְדוֹ, וְרַק לְהֵם דִּיִּקָּא אֵין רֹעֵה, רַק רֹעֵים אֲתָ עֲלָמָם, וְכַדְּכַחֵּיב בִּיחֻזְקָאֵל (ל"ד פְּסוּק ג') הוּי רַעֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִי רַעִים אֲוֹתָם הֵלְחָן יִרְעוּ הַרְעִים, וּבְפְסוּק ח' (שס) וְלֹא דְרָשׁוּ רַעֵי אֲתָ לְאֲנִי וְיִרְעוּ הַרְעִים אֲוֹתָם וְאֲתָ לְאֲנִי לֹא רַעוּ. וּמִשֶּׁה רַבִּינוּ אָמַר לֹא חֲמוּר אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאַחֵי.

וְהַשֶּׁמֶשׁ הוּא אֶחָד מִלְּבָבָהּ מַעֲלָה, וּמִשְׁרַח יוֹשֵׁבֵי חֲבָל שִׁיְהֵנוּ מִמֶּנּוּ, וְהוּא אֵינוּ מִקְבֵּל שׁוֹם הַנֶּאֱחָה מֵהֶם. וְזוֹ שֶׁאָמַר לֹא תֵּלַח כְּלַחַת הָעֶבְדִּים, הַעוֹבְדִים עַל מִנַּח לְקַבֵּל פֶּרֶס, - רַק כְּלַחַת מִשֶּׁה אֵל הָאֵלֶּה

(נב) וּמִי שׁוֹכְחָה וְאֵינוּ חוֹלָה הַנֶּפֶשׁ, נַעֲשִׂית לוֹ הַתּוֹרָה סָם חַיִּים, כְּשֶׁמֶשׁ הַזֶּה שֶׁמִּרְפָּא בְּכַפֵּי.

- שְׁהִי כֹד הַצְרִי

קח) אָר יֹאמַר דְּבַח

כְּלַחַת הָעֶבְדִּים תְּהִי פְּגוּמָה כְּנַעֲנֵי שִׁיּוֹאֵל [כַּחֵּיב] עָרוּב אֲשׁוּב שְׁמָה. מִלְּבוּשִׁים לִג חִילּוּקָא דְּרַבָּנָן שֶׁלֹּא תֵּלַח הַ פְּגוּמָה מִחוּץ לְדַבָּק בְּחַכְמֵי יִסּוּר מִדְּבָרֵיהּ שֶׁהוּא שְׂמַלְל, כִּי לֹא דְבַר [הַתּוֹרָה] שֶׁהוּא רִיק שֶׁאֵין חַכְמֵי הַתּוֹרָה שְׂמַלְל שֶׁהוּא

וְזוֹ שֶׁאָמַר אַחֲרָיו,

רַבָּנָן, וְאִם וְהַחֲסָרוֹן בְּעֵצוֹ וְהֵם בְּעֲלָמָם דִּיִּיר הַשֶּׁמֶשׁ בַּגְּבוּרָה